

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та
туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна бакалаврська робота

на тему: **«ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В МАЛИХ МІСТАХ
УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ДЕРГАЧІ)»**

Виконав: студентка 4 курсу, групи УТ-41
Спеціальності 242 «Туризм»

Покусай Єлізавета Миколаївна

(прізвище та ініціали)

Керівник: к.е.н., доц. Шамара І.М.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: д.е.н., проф. Третяк В.П.

(прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

(підпис)

Покоłodна М.М.

(прізвище та ініціали)

Харків – 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу
Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) перший
(бакалаврський)
Напрямок підготовки
Спеціальність 242 «Туризм»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри
світової політики, дипломатії
та туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

“ ” 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)
Покусай Єлізавети Миколаївни

1. Тема роботи «Перспективи розвитку туризму в малих містах України (на прикладі міста Дергачі)»

керівник роботи к.е.н., доц. Шамара І.М.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від 02.04.2025 р. №4001-5/868

2. Строк подання студентом роботи 20.05.2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

ознайомитись з поняттям туризму в малих містах; визначити особливості туризму в малих містах; показати місце туризму в економічному розвитку малих міст; проаналізувати основні моделі та стратегії розвитку туризму для малих міст; дослідити історико-культурну спадщину та природні ресурси міста Дергачі; охарактеризувати сучасний стан туристичної інфраструктури міста; визначити основні проблеми та перспективи розвитку туризму в місті Дергачі.

4. План роботи:

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Теоретичні аспекти розвитку туризму в малих містах
2	Розділ 2. Аналіз та перспективи розвитку туризму в м. Дергачі

5. Дата видачі завдання 01.12.2024 р.

Студент

підпис

Покусай Є.М.

ініціали, прізвище

Керівник роботи

підпис

І.М. Шамара

ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Покусай Є.М. «Перспективи розвитку туризму в малих містах України (на прикладі міста Дергачі)»

У дипломній роботі розглядаються перспективи розвитку туризму в малих містах України на прикладі міста Дергачі Харківської області. У дослідженні проаналізовано поняття туризму в малих містах та окреслено його ключові особливості, які зумовлюють специфіку розвитку цієї сфери у невеликих населених пунктах. Особлива увага приділена ролі туризму як чинника економічного зростання і соціальної активізації місцевих громад. Робота включає огляд основних моделей і стратегій розвитку туризму, адаптованих для малих міст з урахуванням українських реалій. Окремо проаналізовано історико-культурний потенціал та природні ресурси Дергачів як передумову формування туристичного продукту. Визначено сучасний стан туристичної інфраструктури міста, виявлено ключові проблеми та окреслено перспективні напрями розвитку туристичної галузі. Запропоновані рекомендації можуть бути основою для формування ефективної стратегії сталого розвитку туризму в місті Дергачі.

ANNOTATION

Ye. Pokusai. «Prospects for Tourism Development in Small Towns of Ukraine (Case Study of the Town of Derhachi)»

This thesis explores the prospects for tourism development in small towns of Ukraine, using the town of Derhachi in Kharkiv region as a case study. The research analyzes the concept of tourism in small towns and identifies its key characteristics, which determine the specific nature of tourism development in smaller settlements. Particular attention is given to the role of tourism as a driver of economic growth and social activation of local communities. The thesis provides an overview of the main models and strategies for tourism development adapted to the realities of small towns in Ukraine. It also examines the historical and cultural heritage and natural resources of Derhachi as a foundation for creating a local tourism product. The current state of the town's tourism infrastructure is assessed, major challenges are identified, and potential directions for future development are outlined. The proposed recommendations may serve as a basis for designing an effective strategy for sustainable tourism development in Derhachi.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В МАЛИХ МІСТАХ.....	5
1.1. Поняття та особливості туризму в малих містах	5
1.2. Роль туризму в економічному розвитку малих міст	11
1.3. Основні моделі та стратегії розвитку туризму для малих міст.....	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В М. ДЕРГАЧІ.....	27
2.1. Історико-культурна спадщина та природні ресурси міста.....	27
2.2. Сучасний стан туристичної інфраструктури міста Дергачі.....	36
2.3. Основні проблеми та перспективи розвитку туризму в місті Дергачі.....	42
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток туризму в малих містах України є важливим аспектом для економічного зростання та соціального розвитку регіонів. Маленькі міста часто стикаються з проблемами, такими як економічна депресія, відтік населення, відсутність інвестицій, але водночас мають великий потенціал для розвитку туризму завдяки природним, культурним і історичним ресурсам. Місто Дергачі, яке розташоване в Харківській області, є прикладом населеного пункту з великими перспективами розвитку туризму, але потребує системного підходу до формування програми, що враховує особливості місцевих ресурсів, потреби громади та глобальні туристичні тренди.

Розробка програми розвитку туризму для цього міста має значну практичну цінність, оскільки може стати основою для подальших дій місцевої влади, підприємців та громади, що сприятиме збільшенню туристичних потоків, розвитку інфраструктури і підвищенню економічної стабільності. Водночас, це питання залишається мало дослідженим в контексті малих міст України, що підвищує значущість теми для наукової та практичної роботи в галузі туризму та економічного розвитку.

Об'єктом дослідження виступає туризм у малих містах України.

Предметом дослідження є перспективи розвитку туризму в місті Дергачі та особливості реалізації туристичних послуг в умовах малого міста.

Метою дипломної роботи є дослідження перспектив розвитку туризму в малих містах на прикладі міста Дергачі.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні *завдання*:

- ознайомитись з поняттям туризму в малих містах;
- визначити особливості туризму в малих містах;
- показати місце туризму в економічному розвитку малих міст;
- проаналізувати основні моделі та стратегії розвитку туризму для малих міст;

- дослідити історико-культурну спадщину та природні ресурси міста Дергачі;
- охарактеризувати сучасний стан туристичної інфраструктури міста;
- визначити основні проблеми та перспективи розвитку туризму в місті Дергачі.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження становлять візуальні та графічні методи, а також такі методи, як порівняння, аналіз і синтез. Методологічну основу – описовий, статистичний та дослідницький методи.

Практичне значення результатів дослідження – на основі отриманих даних можна розробити реальну стратегію розвитку туризму в малих містах України.

Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Має 67 сторінок, містить 11 рисунків та 13 таблиць. Список використаної літератури включає 56 джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В МАЛИХ МІСТАХ

1.1. Поняття та особливості туризму в малих містах

Туризм є однією з найбільш динамічних і конкурентоспроможних галузей, яка створює робочі місця, підвищує доходи громадян, забезпечує надходження до місцевих бюджетів і сприяє покращенню соціальної інфраструктури. Україна має значні рекреаційні ресурси, культурні й історичні об'єкти, що формують потенціал для розвитку туризму. Це особливо актуально для малих міст, які менше зазнали впливу техногенних факторів індустріальної епохи, зберігши свою історичну спадщину, що не постраждала від радянських змін. Для багатьох таких міст туризм може стати ключовим вектором розвитку в майбутньому.

Малі міста посідають особливе місце в історичному розвитку України. У них формувалася національна культура, вони є основою прогресу та створення великих виробничих і містобудівних комплексів, гарантом стабільності держави і суспільства.

Малі міста є найчисленнішою за кількісним складом групою міст, значна частина їх - це адміністративні центри районів. Кожне п'яте мале місто має статус історичного населеного місця. З малими містами безпосередньо пов'язане життя майже 22 мільйонів міських та сільських жителів. Ці міста відіграють важливу роль у формуванні поселенської мережі та розвитку і розміщенні продуктивних сил України [2].

Відповідно до Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» статус «малого міста» мають населені пункти, чисельність населення яких не перевищує 50 тис. осіб. Таких міст в Україні, відповідно до статистичних даних станом на 1 січня 2020 року, налічується 374, що складає близько 81 % від загальної кількості міст

держави. У малих містах мешкає близько 14% від загальної кількості населення країни та близько 20% від населення усіх міст [48].

Відповідно до затвердженої Законом України Генеральної схеми планування території України виділяються такі типи малих міст [1]:

1. Міста, що прилягають до центрів систем розселення;
2. Міста, що мають значні рекреаційний та оздоровчий потенціали;
3. Міста, що мають значні природний та історико-культурний потенціали;
4. Міста - центри сільськогосподарських районів;
5. Монофункціональні міста.

За питомою вагою населення, зайнятого в різних сферах економічної діяльності, можна виділити такі категорії малих міст [2]:

1. Міста з переважно промисловими функціями;
2. Транспортні вузли;
3. Санаторно-курортні та рекреаційні центри;
4. Історичні, історико-архітектурні, культурні та туристичні центри;
5. Адміністративні центри районів;
6. Господарські центри місцевого значення;
7. Центри низових локальних систем розселення, що виконують функції з надання соціально-культурних, комунально-побутових та інших послуг населенню.

Туризм все частіше перетворюється на чинник розвитку малих міст, сприяючи їхній економічній активізації, збереженню культурної спадщини та покращенню якості життя місцевих жителів. Завдяки унікальним природним ресурсам, історичним пам'яткам та автентичній атмосфері, малі міста мають потенціал стати привабливими туристичними напрямками.

На популярність малих міст серед туристів впливає ряд факторів, які стосуються як особливостей самого населеного пункту, так і загальної ситуації в країні та регіоні, де це місто розташоване. Загалом, доцільно

розділити чинники, що сприяють розвитку туризму, на внутрішні та зовнішні (рис. 1.1).

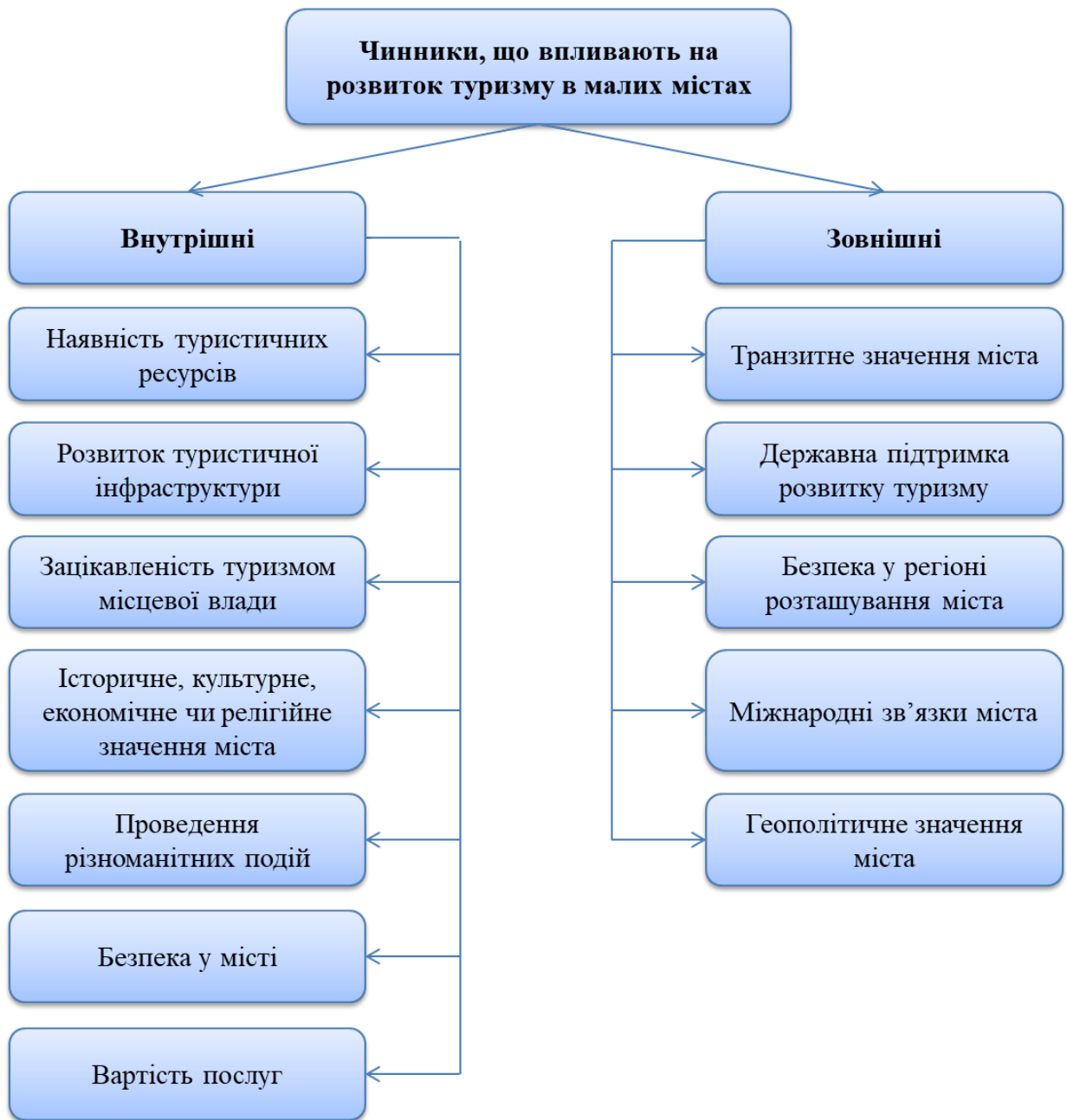

Рис. 1.1. Чинники, що впливають на привабливість малих міст серед туристів. Складено автором за матеріалами: [52]

Важливу роль у розвитку туризму відіграють внутрішні чинники, зокрема туристичні ресурси. Саме значна концентрація об'єктів, що цікавлять туристів, сприяє підвищенню привабливості міста та подовженню тривалості перебування гостей. Чим більше у місті різнопланових ресурсів — від

природних до культурно-історичних, — тим привабливішим воно стає для різних категорій відвідувачів.

Не менш важливим є розвиток інфраструктури, яка охоплює як туристичну складову (готелі, ресторани, екскурсійні агентства, розважальні заклади), так і міську (транспорт, медичні послуги, інформаційні системи тощо). Ефективний розвиток туризму можливий лише за активної участі місцевої влади, яка виконує роль координатора. Саме вона визначає пріоритети туристичного розвитку, контролює діяльність учасників ринку, впроваджує заходи для мінімізації негативних наслідків від інтенсивного туристичного потоку та забезпечує стаке зростання цієї галузі.

Порівняно з великими туристичними центрами, такими як міста-мільйонники (Київ, Харків, Одеса), малі міста мають низку переваг, які можна ефективно використовувати для їх просування на туристичному ринку. Вони краще підходять для туризму завдяки меншій завантаженості, більшій доступності для пішоходів та спокійнішій атмосфері (таб. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні відмінності у характеристиках туризму між малими містами та великими туристичними центрами

Характеристика	Малі міста	Великі туристичні центри
Кількість туристів	Невеликі потоки туристів; переважно індивідуальні або малі групи	Великі потоки туристів, у тому числі масові туристичні групи
Інфраструктура	Обмежена кількість готелів, ресторанів та розважальних закладів	Розвинена інфраструктура з великим вибором готелів, ресторанів та розваг
Ціни	Часто доступніші ціни, орієнтовані на середній сегмент	Високі ціни через більший попит і наявність туристичних брендів
Рівень залученості місцевих	Більший рівень участі місцевого населення в обслуговуванні туристів	Професійні оператори та великі готельні мережі
Сезонність	Висока залежність від сезонів	Прийом туристів цілий рік
Екологічна стійкість	Пріоритет на екотуризмі	Часто спостерігається екологічне навантаження через великий потік туристів

Складено автором за матеріалами: [9]

Туризм у великих і малих містах також значно відрізняється за видами, які вони можуть запропонувати відвідувачам, завдяки своїм особливостям і ресурсам. Малі міста часто пропонують можливості для близького знайомства з місцевою культурою, традиціями та природними красотами, а також дозволяють туристам насолоджуватись спокійною атмосферою та автентичними досвідами.

В той час як у великих містах основний акцент часто робиться на масові розваги, готельні мережі та добре відому культурну програму, включаючи музеї, театри, концертні зали та спортивні події (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Види туризму, які переважають у малих містах та великих туристичних центрах. Складено автором за матеріалами: [9]

Унікальність кожного маленького міста відкриває шлях до великого туристичного ринку. Чимало туристів прагнуть отримати автентичний досвід, який включає занурення в місцеву культуру, вивчення історичної спадщини, гастрономію, а також участь в екскурсіях, велопрогулянках, піших маршрутах та спілкуванні з місцевими жителями.

Автентичність малих міст полягає у їхній здатності зберігати та демонструвати унікальну культурну спадщину, природну красу та людське тепло. Вони пропонують відвідувачам не масовий, а персоналізований і незабутній досвід, що робить їх привабливими для тих, хто шукає справжності та унікальності (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Складові автентичності малих міст. Складено автором за матеріалами: [20]

Але, на жаль, існують певні перешкоди для розвитку малих міст як перспективних туристичних destinations:

1. Недостатньо розвинена інфраструктура, зокрема незадовільний стан доріг, систем водопостачання, тепlopостачання та водовідведення, а також засміченість міст побутовими відходами;

2. Слабка комунікаційна інфраструктура, що проявляється у недостатньому рівні телефонного зв'язку, обмеженому доступі до Інтернету та нерозвиненому транспортному сполученні;

3. Нестача кваліфікованих кадрів і низька якість підготовки спеціалістів у сфері туризму;

4. Слабка інформаційна підтримка та недостатнє сприяння популяризації туристичних послуг;

5. Місцеве населення часто не демонструє достатнього рівня ділової активності через надмірне податкове навантаження і високі фінансові вимоги до туристичних операторів і агентств;

6. Занедбане становище більшості історико-культурних об'єктів через обмежене державне фінансування;

7. Відсутність узгодженості між планами розвитку туристично-рекреаційної сфери в малих містах та регіональними чи національними стратегіями через дефіцит фахівців у цій галузі в місцевих адміністраціях;

8. Нестача кластерних об'єднань, які могли б об'єднати ресурси для створення комплексних туристичних послуг.

Отже, малі міста складають майже половину населення нашої країни і володіють великими можливостями для розвитку туристичної галузі, оскільки вирізняються своєю неповторною атмосферою, автентичністю та мальовничістю, яку неможливо створити штучно. Однак, тривала нестача уваги до них стримувала їх розвиток. Тому питання розвитку малих міст залишається актуальним і сьогодні, вимагаючи пошуку ефективних шляхів для їхнього відродження та процвітання.

1.2. Роль туризму в економічному розвитку малих міст

Туризм в Україні, як і в усьому світі, є важливим елементом соціально-економічного розвитку. Його вплив на економічні процеси невинно зростає, охоплюючи широкий спектр галузей, таких як транспорт, торгівля, будівництво, зв'язок, сільське господарство, виробництво товарів і послуг. Туристична сфера стає ключовим чинником структурної трансформації економіки, зберігаючи при цьому національні традиції, стимулюючи розвиток ремесел, популяризацію унікальних кулінарних

рецептів, захист природних ресурсів і створення сприятливих соціальних умов для свого подальшого функціонування [7].

Розвиток туризму в регіонах України має значний мультиплікаційний ефект, підтримуючи розвиток суміжних галузей, таких як торгівля, харчова промисловість, транспорт і будівництво. Він також сприяє зростанню малого і середнього бізнесу, стимулює локальну економіку та формує концепції сталого розвитку. Зокрема, туристична галузь сприяє вирішенню проблеми зайнятості, збільшує доходи населення та забезпечує валютні надходження до країни.

Окрім економічного значення, туризм відіграє важливу соціальну роль. Він сприяє модернізації транспортної та комунікаційної інфраструктури, покращує якість життя населення, підтримує культурну спадщину та природні ресурси, а також є каталізатором соціальних змін. У сучасних умовах туризм також виступає ефективним засобом подолання економічних криз, створюючи нові можливості для розвитку регіонів і країни загалом.

В умовах економічних реформ та поступового формування ринкових механізмів туризм здатен стати важливим інструментом для залучення інвестицій, створення нових робочих місць та забезпечення сталого розвитку як великих туристичних центрів, так і малих міст. Останні, часто позбавлені значних промислових потужностей або великих інвестиційних ресурсів, знаходять у туризмі потужний інструмент для економічного зростання.

За даними Всесвітньої ради з подорожей і туризму, станом на 2023 рік туризм забезпечує близько 9,1% світового ВВП [23]. Лідерами у цьому році стали такі країни як США, Китай, Німеччина, Японія, Великобританія, Франція, Мексика, Індія, Італія, Іспанія та інші. Високий рівень організації туристичного сектору в цих країнах є ключовим чинником у забезпеченні стабільного доходу від туризму навіть у періоди глобальних економічних коливань (рис. 1.4).

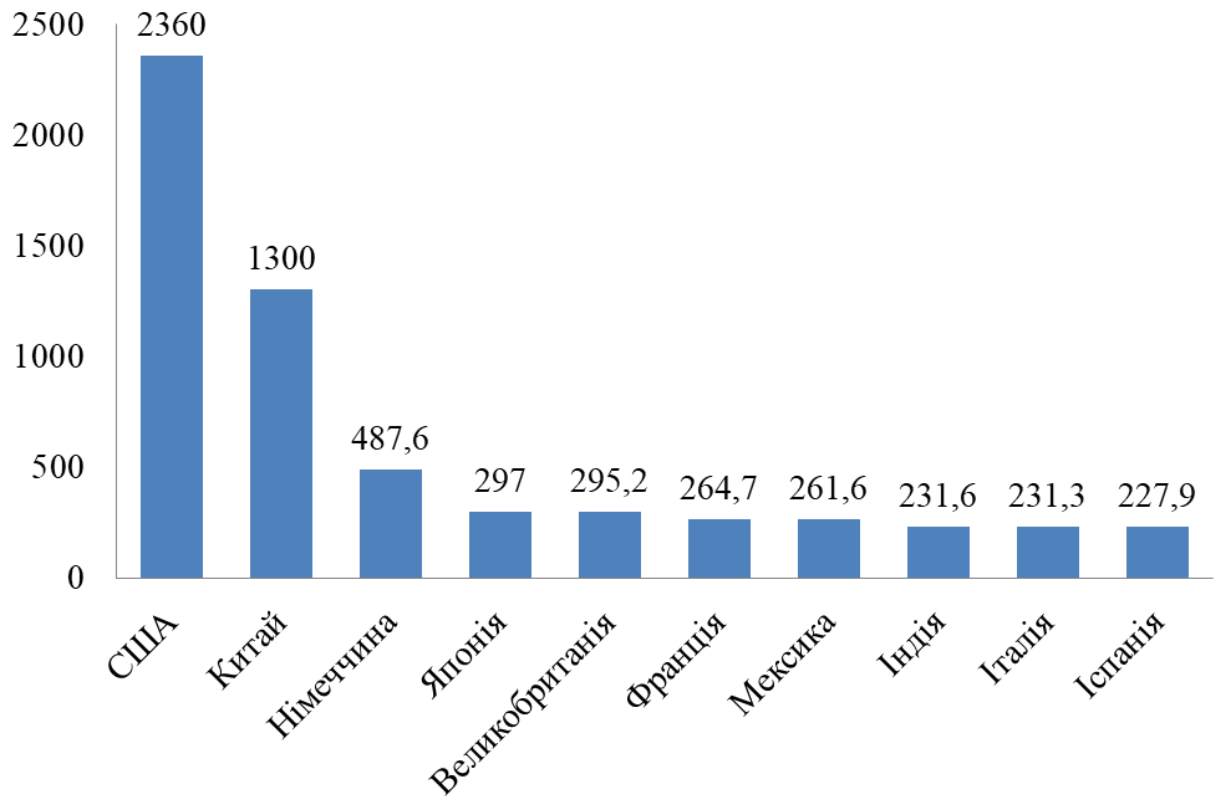

Рис. 1.4. Загальний внесок подорожей і туризму у ВВП на провідних туристичних ринках світу (in billion U. S. dollars). Складено автором за матеріалами: [6]

Дані з вище вказаної діаграми підкреслюють глобальне значення туризму як потужного драйвера економічного зростання та важливого джерела доходів у різних регіонах світу. Беручи до уваги успішний досвід провідних країн, розвиток туристичної галузі в Україні має великий потенціал, особливо для малих міст, які можуть стати ключовими осередками туристичної активності, приваблюючи як внутрішніх, так і міжнародних туристів завдяки своїй унікальній культурі, історії та природним ресурсам.

Для розуміння того, яке місце в економіці України посідає туризм, необхідно з'ясувати, яку частину ВВП він займає на сьогодні (рис. 1.5).

Роль туризму в економіці України є базою для формування стратегії розвитку туризму, яка включатиме заходи з підвищення його конкурентоспроможності, приваблення інвестицій та розширення спектра туристичних послуг.

Рис. 1.5. Розподіл ВВП України за галузями у 2023 році. Складено автором за матеріалами: [27]

Станом на 2023 рік туризм забезпечує близько 1% українського ВВП, поступаючись таким галузям, як добувна промисловість, державне управління, сільське, лісове та рибне господарство, переробна промисловість, будівництво, оптова та роздрібна торгівля транспорт, інформація, освіта, фінансова та страхова діяльність. Таким чином можна дійти висновку, що туризм не є пріоритетним сектором для України на даний момент.

Звідси постає потреба в комплексному розвитку туристичної галузі нашої держави, яка має потенціал стати важливим джерелом економічного зростання та диверсифікації доходів. У сучасних умовах, коли багато країн активно використовують туризм як інструмент економічного зростання, Україна має значний потенціал для розширення цього сектору. Виняткові природні ресурси, багата історико-культурна спадщина та місцевий колорит, який притаманний малим містам, роблять країну привабливою для туристів

за умови належного розвитку інфраструктури, маркетингових стратегій та підтримки інвесторів.

Туризм також суттєво впливає на рівень зайнятості населення малих міст, адже охоплює широкий спектр економічних галузей. Проте визначити точну кількість працівників у цій сфері складно через специфіку зайнятості та складні взаємозв'язки між туристичним сектором і іншими галузями економіки. Незважаючи на це, можна стверджувати, що незалежно від економічного розвитку країни, туризм забезпечує створення значної кількості робочих місць (рис. 1.6).

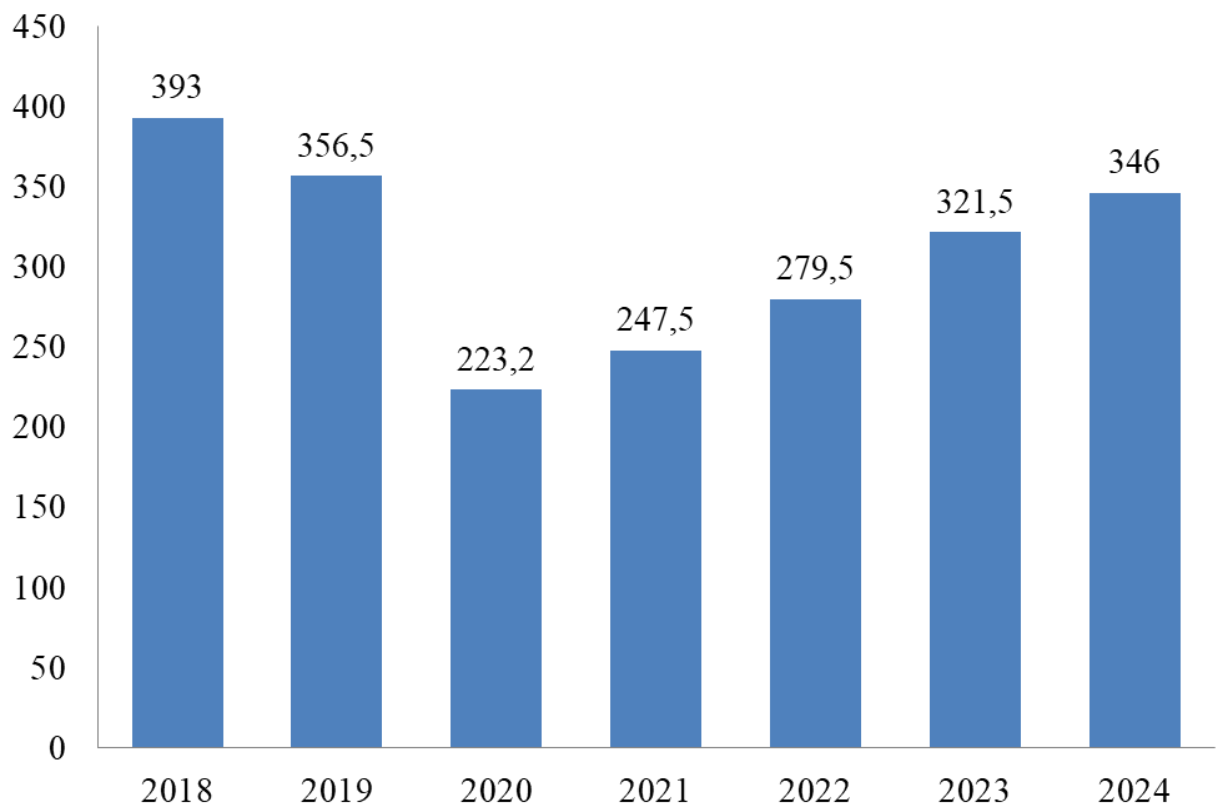

Рис. 1.6. Прямий внесок подорожей і туризму в зайнятість ('000). Складено автором за матеріалами: [23]

З огляду на статистичні дані Всесвітньої ради з подорожей і туризму можна зробити висновок, що туризм є важливим джерелом зайнятості, яке демонструє стійкий потенціал для зростання. Хоча в окремі роки спостерігалось зниження кількості зайнятих через зовнішні чинники, останні тенденції вказують на стабільне відновлення і зростання цього показника. Це

підкреслює перспективність розвитку туристичної галузі, особливо для малих міст, де туризм може стати ключовим сектором економіки, сприяючи створенню нових робочих місць і підвищенню рівня життя місцевого населення.

Важливість туризму як рушійної сили розвитку міської та туристичної інфраструктури складно переоцінити. Туристична галузь стимулює будівництво доріг, покращення транспортної мережі, розвиток готелів, засобів розміщення та закладів громадського харчування. Завдяки туризму модернізуються міські простори, створюються нові культурні, розважальні та рекреаційні об'єкти, які приносять користь не лише туристам, а й місцевим жителям (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Спільна інфраструктура для туристів і місцевого населення.

Складено автором за матеріалами: [52]

Елементи соціальної інфраструктури, які здебільшого «спільно» використовуються місцевим населенням і туристами, розташовані в центральній частині діаграми. Однак жоден з представлених елементів не є недоступним для туристів, навіть школи. Наприклад, якщо враховувати міжнародні програми обміну, то як «студенти, так і викладачі за обміном» одночасно виступають у ролі туристів (відвідувачів). Також місцеві жителі інколи потребують додаткової інформації у туристичних інформаційних центрах, особливо коли планують відвідувати облаштовані зони для пікніків чи подібні об'єкти. Таким чином, усе, що слугує місцевим жителям, може

бути корисним і для туристів, і навпаки. У результаті міста стають комфортнішими для життя, що сприяє загальному соціально-економічному розвитку та підвищенню їхньої конкурентоспроможності на регіональному та глобальному рівнях.

Переваги розвитку туризму в малих містах і регіонах їхнього розташування є беззаперечними. Це не лише створення нових робочих місць та відкриття спеціалізованих професій, але й популяризація національного туристичного продукту, який найкраще представлятиме Україну. Крім того, розвиток туризму сприяє підвищенню платоспроможності населення та покращенню рівня життя у місцевих громадах. Як наслідок, зростає дохідна частина бюджетів — як місцевих, так і державного, що дозволяє спрямувати більше коштів на відновлення історико-культурної спадщини міст і регіонів (таб. 1.2).

Таблиця 1.2

Переваги та недоліки розвитку туризму в малих містах

Переваги	Недоліки
1. Збільшення фінансових потоків у регіон, зокрема залучення іноземної валюти	1. Зростання цін на місцеві товари й послуги, а також на землю, природні ресурси та нерухомість
2. Зростання валового національного продукту	2. Відтік грошей за кордон у результаті туристського імпорту
3. Створення нових робочих місць	3. Виникнення екологічних та соціальних проблем
4. Модернізація інфраструктури відпочинку, яка може бути корисною як для туристів, так і для місцевих жителів	4. Можливий негативний вплив на розвиток інших галузей
5. Залучення капіталу, зокрема й іноземних інвестицій	

Складено автором за матеріалами: [9]

Таким чином розвиток туризму в малих містах дозволяє:

1. Ефективно вирішувати проблему надмірного зростання великих курортних міст через створення нових, менших курортів, які мають сприятливі умови для розвитку;

2. Сприяти подоланню традиційного підходу, зосередженого лише на популярних курортах, шляхом перенаправлення рекреаційного будівництва в

нові, неосвоєні регіони, що знижує рекреаційне навантаження на вже переповнені зони і тим самим підвищує комфорт та оздоровчий ефект відпочинку;

3. Рационально використовувати природні ресурси шляхом оцінювання рекреаційного потенціалу територій, спеціалізуючи курорти та зони відпочинку, а також зберігати в їхній структурі найцінніші природні ландшафти;

4. Централізувати комунальні послуги та інженерні мережі, створюючи комфортні умови для життя місцевих жителів;

5. Формувати розгалужену систему транспортних комунікацій, яка сприяє зручному сполученню в межах міста і виводить транзитний рух за його межі;

6. Зменшити капітальні та експлуатаційні витрати, забезпечуючи більш ефективне вирішення соціально-економічних завдань у розвитку туризму в малих містах України.

Отже, розвиток туризму як стратегічного напрямку в малих містах України потребує ініціативи і професійної активності, що дозволить перетворити традиційну українську гостинність у сильний і конкурентоспроможний туристичний продукт.

1.3. Основні моделі та стратегії розвитку туризму для малих міст

Сучасний етап розвитку туристичної галузі в Україні, як і економіки загалом, проходить через непростий період. Водночас прискорення реформ, активізація соціальних програм (Програма діяльності Кабінету Міністрів України "Український прорив: для людей, а не політиків") і загальний поступ у відбудові країни свідчать про поступове покращення ситуації [5].

Зокрема, заходи, спрямовані на своєчасне вирішення поточних і майбутніх проблем, мають потенціал для створення ефективної соціальної інфраструктури та високоякісного туристичного сервісу, який відповідатиме

міжнародним стандартам. У перспективі Україна зможе посісти гідне місце на світовій туристичній карті як конкурентоспроможний і рівноправний партнер.

Особливу роль у розвитку туризму відіграє місцеве та регіональне управління. Тому доцільним є створення стратегічного плану розвитку туризму, зокрема для малих міст. Згідно із Загальнодержавною програмою розвитку малих міст, для населених пунктів із [2]:

- *із високим рекреаційним і оздоровчим потенціалом (курортних, санаторно-курортних та рекреаційних центрів)*: акцент робиться на розвиток курортної інфраструктури та послуг, при цьому забороняється будівництво нових або розширення існуючих промислових об'єктів, які не пов'язані з потребами відпочивальників чи місцевого населення, або які можуть негативно вплинути на природні лікувальні ресурси.

- *із багатою природною, історико-культурною спадщиною (історичних, архітектурних, культурних і туристичних центрів)*: пріоритет надається розвитку туризму з одночасним збереженням об'єктів культурної спадщини та їх можливим використанням у господарських цілях. Особлива увага приділяється захисту навколишнього середовища та обмеженню господарської діяльності в межах історичних ареалів.

Головною метою Програми є створення умов для сталого розвитку малих міст через комплексний підхід до вирішення їх соціально-економічних, екологічних та культурних потреб [2].

Основні завдання Програми включають [2]:

- створення ефективної системи державної підтримки для стимулювання розвитку малих міст, зокрема використання їх власних фінансових, природних, трудових і матеріальних ресурсів;
- залучення різноманітних джерел фінансування для реалізації заходів із розвитку малих міст, включаючи державні та місцеві бюджети, інвестиції, благодійні внески та інші законні джерела;

- диверсифікація економічної діяльності, що забезпечує зайнятість населення і підвищує доходи місцевих бюджетів, а також створення сучасних виробничих потужностей для виготовлення конкурентоспроможної продукції;
- зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування;
- підтримка малого бізнесу через розвиток мікрокредитування та формування взаємодії між великими підприємствами та малими підприємцями;
- комплексне планування і забудова територій малих міст із врахуванням історичних, архітектурних, ландшафтних та екологічних аспектів;
- вирішення питань водопостачання та охорони водних ресурсів, а також запобігання небезпечним геологічним процесам і ліквідація їх наслідків;
- прискорення впровадження земельного ринку в малих містах;
- створення умов для працевлаштування населення, особливо молоді, через підтримку самозайнятості та підприємницької ініціативи;
- розвиток інфраструктури, житлово-комунального сектору, транспортної мережі, а також будівництво житла, включаючи соціальне;
- модернізація електро- та поштового зв'язку;
- охорона культурної спадщини, реставрація пам'яток, підтримка народних ремесел, розробка туристичних маршрутів;
- забезпечення доступу мешканців малих міст до культурних послуг, включаючи організацію виступів творчих колективів та виставок мистецьких творів;
- раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, мінімізація небезпечних відходів та їх ефективна утилізація.

Реалізація Програми сприятиме гармонійному розвитку малих міст через збереження їх культурної та історичної спадщини, посилення ролі

туристичних і рекреаційних центрів, стимулювання економічного зростання, покращення якості життя населення та ефективності управління, а також залучення різноманітних джерел фінансування для реалізації соціально-економічних ініціатив із раціональним використанням бюджетних ресурсів.

Розвиток малих міст має стати ключовим елементом для відновлення нашої країни після війни. Подібно Україні, після економічної кризи 1930-х років та Другої світової війни, європейські держави стикнулися з необхідністю вибору ефективних стратегій та програм для міського розвитку. Метою цих програм було вирівнювання розвитку урбанізації, усунення диспропорцій між різними регіонами, запобігання надмірній концентрації населення в окремих містах і районах, наближення жителів міст до виробничих процесів та створення можливостей для самореалізації через нові робочі місця. Важливою особливістю цих програм була не централізована роль держави, а активна участь органів місцевого самоврядування, які були відповідальні за забезпечення умов для розвитку місцевих громад.

Це підтверджується детально розробленими програмами міського розвитку, впровадженими у Великій Британії, Франції, Нідерландах, скандинавських країнах, а також у державах Центрально-Східної Європи, що пройшли шлях трансформації від соціалістичної до ринкової моделі.

Особливу роль у цьому процесі відіграв розвиток сільського зеленого туризму (рис. 1.8).

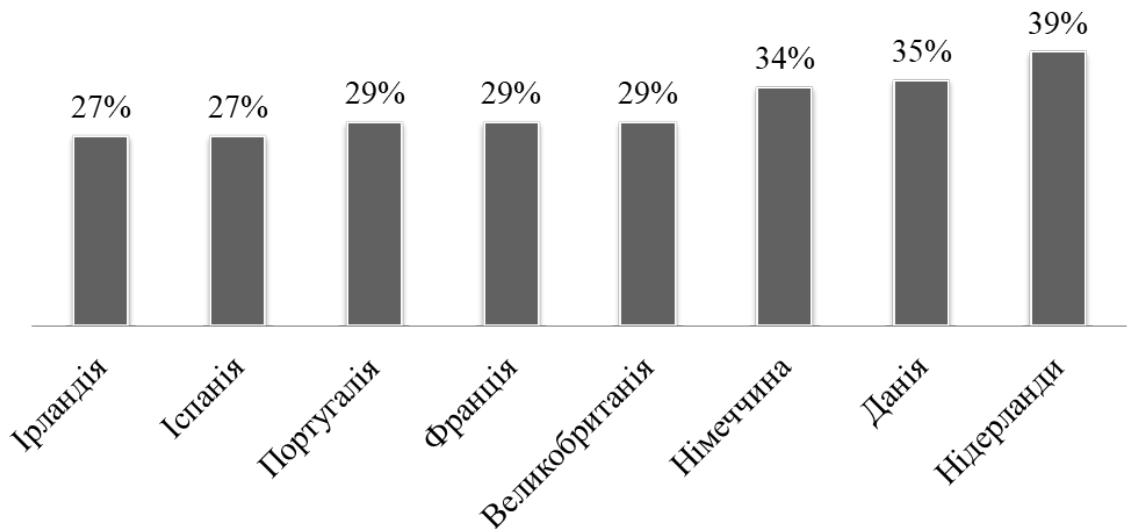

Рис. 1.8. Попит на сільський зелений туризм у країнах ЄС. Складено автором за матеріалами: [50]

Лідерство в галузі сільського зеленого туризму належить Нідерландам, де 39% туристів віддають перевагу цьому виду відпочинку. У Данії цей показник становить 35%, у Німеччині — 34%, а у Великобританії, Франції та Португалії — 29%. В Іспанії та Ірландії частка сільських туристів досягає 27%. У багатьох країнах сільський туризм розглядається як ключовий інструмент збереження та відновлення національних сільських ландшафтів. Завдяки цьому його активно підтримують на державному рівні, включаючи до Програм комплексного соціально-економічного розвитку малих міст. Цей вид туризму має потенціал стати важливим чинником економічного відродження малих міст та сільських територій.

Крім того сільський зелений туризм стрімко набирає популярність у таких країнах, як Польща, Чехія, Фінляндія, Швейцарія, Бельгія, Швеція та багатьох інших. Ця сфера забезпечує від 0,5 до 0,9 мільйона робочих місць, а в Європі налічується понад 2 мільйони об'єктів розміщення в сільській місцевості, доступних для туристів. Ці шість країн нині є ключовими ринками екотуристичних послуг у Європі. Цікаво, що серед цих лідерів є Польща та Чехія — порівняно нові члени ЄС, які вдало перейняли досвід

розвитку сільського зеленого туризму й інтегрували його у свої економіки для підтримки територій малих міст (таб. 1.3).

Таблиця 1.3

Найпопулярніші ринки екотуристичних послуг в Європейському Союзі

Країна	Загальна кількість поїздок з ночівлею в 2019 р., млн	Відсоток туристів у яких природа та зелений туризм, були основною ціллю поїздки	Кількість поїздок з ночівлею, де природа та зелений туризм, млн
Німеччина	99,5	18%	14,9
Франція	26,6	17%	3,7
Нідерланди	22,0	29%	5,5
Бельгія	14,2	21%	2,7
Польща	13,5	19%	2,6
Чехія	7,3	26%	1,9

Складено автором за матеріалами: [6, 35]

Для сучасної України важливо врахувати підходи вище згаданих країн, оскільки проблема відновлення не тільки великих, а й малих і середніх міст залишається однією з найгостріших. Вивчення міжнародного досвіду стане важливим кроком для успішного вирішення цієї задачі.

А особливо вивчення досвіду Польщі у розвитку туризму в малих містах є надзвичайно актуальним для України, оскільки обидві країни мають спільні історико-культурні риси, схожий адміністративно-територіальний устрій і схожі виклики, з якими стикаються малі міста. Польща за останні десятиліття змогла значно активізувати розвиток своїх малих міст через ефективне використання туристичного потенціалу, інтеграцію локальних ресурсів та активну підтримку місцевих ініціатив.

У Польщі до категорії малих міст відносять населені пункти з чисельністю до 20 тисяч жителів. Станом на 20 липня 2023 року у країні нараховувалося 990 міст, з яких близько 800 (понад 80%) було малими, а їхні мешканці складали близько 13% від загальної чисельності населення Польщі [32, 53].

Малі міста Польщі стикаються з низкою серйозних викликів, серед яких [56]:

- скорочення чисельності населення;
- недостатня кількість привабливих робочих місць;
- високий рівень економічної неактивності серед населення;
- обмежений доступ бізнесу до сучасних сервісів;
- проблеми із міським транспортом;
- нестача фінансових ресурсів для місцевих органів влади;
- недостатній рівень професійної підготовки працівників місцевих адміністрацій.

Уряд Польщі приділяє значну увагу розвитку малих міст, що відображено в Державній стратегії регіонального розвитку до 2030 року [51] та Стратегії сталого розвитку села, фермерства та рибальства до 2030 року [55]. Забезпечення сталого розвитку кожного міста вважається ключовим аспектом цих стратегій, цілі якого спрямовані на зміцнення конкурентоспроможності та інноваційності економіки, а також на вирішення соціальних і регіональних проблем (таб. 1.4).

Таблиця 1.4

Цілі Державної стратегії регіонального розвитку до 2030 року

Ціль 1: згуртованість	Напрями втручання	Стратегічні проекти / механізми реалізації
	1.1. Створення більше можливостей для розвитку в економічно слабких районах. 1.2. Більш ефективне використання потенціалу розвитку середніх міст, які втрачають свої соціально-економічні функції. 1.3. Прискорення трансформації економічного профілю Сілезії. 1.4. Запобігання кризам у відсталих районах. 1.5. Розвиток інфраструктури для підтримки надання громадських та туристичних послуг і підвищення інвестиційної привабливості відповідних територій.	• Supra-regional programme 2020+, Partnership Initiative of Cities, Package for medium-sized cities, • Bridges for Regions, Local roads, National Housing Programme, Accessibility Plus, • programming contract (national programmes, preferences in ROP), • sectoral contract / territorial agreement

Ціль 2: конк урент оспро -мож ність	2.1. Розвиток людського та соціального капіталу. 2.2. Підтримка підприємництва на регіональному та місцевому рівнях. 2.3. Інноваційний розвиток регіону та вдосконалення підходу (based on Regional Smart Specialisations)	• Innovation Manager Academy, Higher education reform, Integrated Classification System, Youth Guarantee, Polish Development Fund, coordination system of National Smart Specializations and Regional Smart Specializations, • territorial agreement.
Ціль 3: ефект ивніс ть	3.1. Зміцнення потенціалу адміністрації для управління розвитком. 3.2. Посилення співпраці та інтегрованого підходу до розвитку на місцевому, регіональному та надрегіональному рівнях. 3.3. Поліпшення організації надання громадських та туристичних послуг. 3.4. Ефективна та узгоджена система фінансування регіональної політики.	• Advisory Support Centre, • rational system of LGU financing, Public Service Monitoring System, • territorial contract / agreement, supra-local and supra-regional policies

Складено автором за матеріалами: [51]

Прикладом успішного розвитку туризму в малих містах Польщі можна вважати досвід міста Кудова-Здруй. З населенням всього лише 9 455 осіб, це місто стало популярним курортом, який щорічно приваблює близько 140 000 туристів завдяки своїм лікувальним водам та природним красотам [29].

У місті успішно розвивається лікувальний та рекреаційний (спа-курорт «Uzdrowisko Kudowa-Zdrój»), подієвий (міжнародний фестиваль «Moniuszkowski»), культурно-пізнавальний (Музей народної культури передгір'я Судет, Каплиця черепів) та екологічний (численні пішохідні та велосипедні маршрути) туризм [29]. Таким чином Кудова-Здруй змогло знайти власний унікальний шлях до залучення туристів.

В Україні чудовим прикладом стане місто Жовква з населенням 13 455 осіб, яке за останні роки перетворилося на популярний туристичний напрямок завдяки збереженій історико-культурній спадщині та активному використанню подієвого туризму [47].

Воно відоме своїм багатим історико-архітектурним спадком, що зберіг найбільше оборонних споруд доби пізнього середньовіччя. Однією з найвизначніших архітектурних особливостей є фортеця, що виникла в селі

Винники (пізніше місто Жовква, а з 1951 року — Нестерів). Оборонні стіни цього укріпленого міста мали чотири величні брами: Львівську, Єврейську (Жидівську), Глинську (Краківську) та Звіринецьку. Окрім цього, Жовква славиться замком, збудованим у 1594 році, домініканським монастирем з келіями (1653 р.), та стінами, побудованими у 1655 році, костелом Св. Лаврентія (1604–1618 рр.), а також дзвіницею.

Серед найбільш цікавих об'єктів міста можна відзначити «Пізанську вежу» Жовкви, Троїцький храм Василіянського монастиря, побудований у 1612 році, і синагогу 1692 року, яка є однією з найбільших в Європі. Цей унікальний культурний та архітектурний ансамбль став основою для обрання Жовкви пілотним містом у рамках проекту з реабілітації культурної спадщини історичних міст.

У місті працює туристичний інформаційний центр, який спільно з Асоціацією розвитку малих міст і сіл України проводить семінари з розвитку стратегії малих міст України. Він ділиться досвідом Жовкви в галузі розвитку туристичного маркетингу та інфраструктури міста [47].

Отже, дослідивши вітчизняний та закордонний досвід у подоланні проблем розвитку малих міст, можемо виокремити кілька важливих аспектів:

1. Розвиток малих міст є одним із пріоритетних завдань держави. Основними проблемами, що стримують цей процес, є скорочення чисельності населення, відсутність привабливих робочих місць, труднощі з розвитком підприємництва та обмежені фінансові ресурси місцевої влади.

2. Польща має добре розвинену організаційну структуру для реалізації політики розвитку міст, зокрема малих населених пунктів.

3. Основною метою програм розвитку малих міст є вирішення економічних, соціальних та інституційних проблем, а також забезпечення охорони навколишнього середовища.

4. Особливістю реалізації програм розвитку є акцент на внутрішньому потенціалі міст, залучення місцевих жителів до цього процесу, розвиток

цифрових технологій, підтримка державно-приватного партнерства та збереження екології.

Міжнародний досвід розвитку малих міст є важливим ресурсом як для державних органів, так і для місцевих властей. Застосування ефективних методів, які успішно зарекомендували себе в інших країнах, дозволяє створити міцну основу для розвитку підприємницької активності в малих містах України, а також розширити та стабілізувати фінансові ресурси для їх економічного відновлення та прогресу.

Однак важливо зазначити, що сталий розвиток малих міст можливий лише за умови, що місцева влада працює за принципами самоврядування. У такому випадку вирішальним фактором стає не лише активна господарська діяльність місцевої ради, а й залучення самих мешканців, які через участь у громадських організаціях та спільну роботу з владою допомагатимуть вирішувати важливі завдання розвитку міста.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В М. ДЕРГАЧІ

2.1. Історико-культурна спадщина та природні ресурси міста

Місто Дергачі – це невеликий, але значущий населений пункт на території Харківської області, який відіграє важливу роль у соціально-економічному, культурному та історичному житті Слобожанщини. Зручне географічне розташування неподалік від Харкова забезпечує місту активний розвиток як адміністративного, промислового та транспортного центру, а унікальне поєднання природних умов, багатой історії та сучасної інфраструктури робить місто Дергачі цікавим для дослідників, туристів та місцевих жителів.

Таблиця 2.1

Загальні відомості про місто Дергачі

Назва міста	Дергачі
Колишня назва	Деркачі (до 1943 року)
Розташування	Харківський район, Харківська область, Україна
Рік заснування	1660 р.
Населення	20 196 (станом на січень 2025 року)
Щільність населення	1057 осіб/кв. км.
Площа	19.1 кв. км.
Висота над рівнем моря	122 м.
Річка, озеро (море)	р. Лопань

Складено автором за матеріалами: [28, 41]

Дергачі є одним з 425 міст України і займає 208 місце за чисельністю населення в Україні. Станом на січень 2025 року у місті проживає 20 196 осіб [28].

Місто Дергачі розташоване в північно-східній частині України, на території Харківської області. Воно знаходиться за 12 км на північний захід від обласного центру – міста Харкова. Це зручне географічне розташування забезпечує тісну взаємодію Дергачів з обласним центром і з іншими населеними пунктами регіону.

Основна частина міста Дергачі лежить у низовині на лівому березі річки Лопань, тоді як північно-західні райони міста розташовані на підвищенні. Територія міста витягнута на близько 7 км у напрямку з північного заходу на південний схід. Навколо міста, в радіусі до 2 км, розташовані села Ємці, Замірці, Семенівка, Лужок і Білаші. За 3 км нижче за течією річки Лопань знаходиться смт Мала Данилівка, а неподалік розташовувалося колишнє селище Інститутське.

Окрім міста Дергачі, до території, що підпорядкована Дергачівській міській раді, входять села Білаші, Болибоки, Ємці, Замірці, Маслії, Мищенки, Семенівка та Шовкопляси.

Таке розташування дає місту стратегічні переваги з точки зору транспорту та економіки, оскільки Дергачі мають зручний доступ до основних автомагістралей (Т2103 та Т2117) і залізничних шляхів (залізнична лінія «Харків – Козача Лопань»), що забезпечує швидке сполучення з іншими містами України.

Документальні свідчення щодо походження назви населеного пункту не збереглися, проте серед людей побутують дві легенди. Згідно з однією з них, слобідку Деркачі заснували перші осадчі козаки: Деркач, Болібок, Титаренко і Морозенко разом зі своїм гуртом. Ця версія має підґрунтя, адже й сьогодні деякі місцевості Деркачів зберігають назви, пов'язані з цими прізвищами, як-от "Болібоки" та "Морозівка".

Інша легенда пов'язує назву міста з болотяним птахом – деркачем (коростелем). Це здається цілком імовірним, оскільки селище було розташоване по обидва боки річки Лопань, оточене численними болотами, густими заростями очерету, куги та лозняка – справжнім раєм для птахів, зокрема коростелів. Обидві ці версії знайшли своє місце у символіці Дергачів.

Місто має офіційні герб та прапор, затверджені рішенням VI сесії XXIII скликання Дергачівської міської ради 9 липня 1999 року [39]. Гімн міста написаний місцевою родиною Шульгіних (слова Л. Шульгіна, музика О. Шульгіна). Текст гімну затверджений рішенням Дергачівської міської ради

XXVII сесії V скликання від 11.10.2007 року. Герб виконаний у формі геральдичного щита, розділеного на кілька елементів. У верхній частині на синьому тлі розміщено оригінальну назву міста — «Деркачі», а в нижній — рік заснування, «1660». Центральна частина щита оформлена жовто-зеленим тлом, на якому зображено українського козака у традиційному одязі з шаблею на боці та пікою в лівій руці. На зеленому полі герба також зображено птаха деркача та стебло очерета. Образ герба послужив основою для створення пам'ятника козаку Деркачу [Додаток Б, В].

Першими мешканцями території Дергачів були скіфи, які оселилися тут між VI і III століттями до н.е. Вони залишили по собі унікальний артефакт — вершок списа з зображенням сфінкса, міфічної істоти з єгипетської міфології [Додаток А].

Загальноприйняте тлумачення цього зображення — це частина скульптури світового дерева, як його уявляли скіфи. Це дерево символізувало зв'язок між світом людей і потойбіччям, а також використовувалося під час обрядів жертвоприношення. Сьогодні цей артефакт зберігається в Харківському історичному музеї імені М.Ф. Сумцова. Археологічні розкопки в Дергачах проводяться з 2018 року. За цей час виявлено 7 курганів, п'ять з яких мали поховальні камери, і тільки один зберігся від розграбування.

Курганний могильник, що складається з кількох курганів, розташований на горі, відомій серед місцевих як «Січ». За однією з версій, це місце було пов'язане з козацькою вежею XVI століття, за іншою — з могилою. Цей могильник був відкритий істориком Трефльєвим у 1903 році. [Додаток Г].

У курганах було знайдено безліч артефактів: наконечники стріл, частини заліза, ножі з кістяними руків'ями, намистини тощо. Історик зауважив, що одноманітність їх зовнішнього вигляду цілком відповідала одноманітності їхнього змісту. За свідченнями історика Пеляшенка, ці археологічні матеріали були втрачені під час Другої світової війни.

Після скіфів цей район став частиною так званого «азіатського коридору», через який кочові племена зі сходу проникали на Русь.

Подалі в історії міста можна виокремити конкретні періоди його розвитку (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Етапи історичного розвитку міста Дергачі. Складено автором за матеріалами: [13, 14, 15, 39, 41, 54]

Перша згадка про Деркачі датується 1660 роком. Місто починалося як невелика слобода, заснована переселенцями з Правобережжя (26 родин) [54]. Згодом тут з'явилися козаки, і слобода стала частиною укріпленої «Белгородської лінії», що захищала південні кордони Російської імперії від набігів кримських татар. У 1680 році слобода зазнала значних руйнувань під час їх нападу.

Після руйнувань, у 30-х роках XVIII століття на місці було зведено нову фортецю. Деркачі набули статусу сотенного містечка Харківського слобідського козацького полку. Тут діяли дві сотні, якими керували

представники роду Ковалевських. Слобода мала власну символіку: прапор із зображенням Архангела Михаїла та герб із птахом-деркачем і восьмикутною зіркою. До 1765 року Деркачі були важливим адміністративним і військовим центром [13].

Після ліквідації козацького устрою слобода стала казенним поселенням. Населення активно займалося ремеслами, землеробством і торгівлею. На той час у Деркачах діяли дві православні церкви, проводилися 2 щорічні ярмарки та базари. За переписом 1864 року, тут мешкало 5874 осіб, налічувалося 909 дворів [14].

У XIX столітті в слободі з'являються перші підприємства. У 1830 році відкрито воскобілильний завод, пізніше — цукрорафінадний завод, що виробляв цукор і патоку. Збудовано механічний млин, пивоварний завод і цегельні підприємства. У 1848 році засновано Харківську сільськогосподарську ферму та метеорологічну станцію, а в 1890 році — школу садівництва і хмелярства. Населення досягло 14 600 осіб у 1914 році [41].

Після революції в 1917 році для Деркачів настали важкі часи. Під час Голодомору 1932–1933 років було зафіксовано смерть 274 мешканців міста [15]. Документально підтверджено експропріацію майна селян місцевою владою.

У 1938 році слобода отримала статус селища міського типу. Населення зросло до 17 тисяч осіб. У цей період активно розвивається інфраструктура, зокрема працював один медичний пункт і діяла школа.

Під час німецької окупації (жовтень 1941 — серпень 1943) Деркачі стали центром адміністративного управління району, а також було створено міське управління, до штату якого входила 21 особа.

З 1943 року в офіційних документах місто починають називати «Деркачі». Однак історична назва населеного пункту — «Деркачі» — зберігається на гербі міста й залишається відомою. Найпоширеніша версія

стверджує, що місто перейменували саме в 1943 році. Проте історик Іван Шевцов вважає цю думку помилковою [15].

Він обґрунтовує свою позицію такими фактами: у Радянському Союзі перейменування населених пунктів здійснювали виключно за рішенням Президії Верховної Ради Української РСР. У збірниках указів Верховної Ради УРСР за 1943–1944 роки жодних згадок про офіційне перейменування Деркачів немає.

Попри це, з 1943 року радянські джерела послідовно використовують назву "Дергачі". До цього часу і радянська влада, і німецька окупаційна адміністрація застосовували історичну назву "Деркачі". Водночас її використовували переважно в україномовних документах. Якщо ж документ призначався для німців, у ньому фігурувала назва "Дергачі", записана німецькими літерами [Додаток Г].

У 1977 році населеному пункту офіційно було присвоєно статус міста за рішенням Верховної Ради УРСР. Проте ще 20 березня 1942 року в документах Дергачівської районної управи він згадувався як місто [Додаток Д].

12 червня 2020 року Дергачі набули статусу адміністративного центру Дергачівської об'єднаної територіальної громади. У склад громади увійшли 38 населених пунктів, а під управлінням Дергачівської міської ради опинилося 43 942 мешканці.

У 2022 році під час російського вторгнення Деркачі зазнали інтенсивних обстрілів. Хоча місто не було окуповане, його інфраструктура та житлові будинки сильно постраждали. Особливо постраждав Будинок культури, який було повністю зруйновано ракетним ударом. Попри втрати, місто продовжує відновлюватися і залишається важливою частиною Харківської області.

Місто Дергачі має багату історико-культурну спадщину, яка відображає багатовіковий розвиток регіону. До основних елементів цієї спадщини можна віднести церкву, курганний могильник, краєзнавчий музей із унікальними

експонатами, чисельні меморіальні споруди, а також внесок видатних особистостей, пов'язаних із містом, які вплинули на розвиток науки, мистецтва та суспільного життя (таб. 2.2).

Таблиця 2.2

Основні історико-архітектурні пам'ятки міста Дергачі

Тип	Назва	Опис
Релігійні споруди	храм Різдва Пресвятої Богородиці	перший дерев'яний храм Різдва Пресвятої Богородиці у місті, споруджений у 1685 році
Археологічні пам'ятки	Курганний могильник скіфського часу «Дергачі»	розташований на горі «Січ», знайдені артефакти датуються VI і III століттями до н.е.
Меморіальні споруди	Пам'ятник Т. Г. Шевченку	встановлений у 2001 році, пам'ятник виготовлений з бронзи та граніту
	Пам'ятник П. М. Матюшенку	встановлений на честь відомого учасника революційного руху та керівника повстання на броненосці "Потьомкін" у 1905 році
	Пам'ятник Д. О. Бакуменку	Встановлений на честь українського поета, прозаїка, перекладача, який зробив значний внесок у розвиток міста
	Пам'ятник козаку Деркачу	пам'ятник увічнює засновника міста, козака Деркача, який, за легендою, заснував поселення в 1660 році
	Пам'ятник загиблим воїнам	розташований на території міського кладовища, цей пам'ятник вшановує пам'ять солдатів, які загинули під час Другої світової війни
	Пам'ятник жертвам Голодомору	встановлений на території міського парку, цей пам'ятник вшановує пам'ять жертв Голодомору 1932–1933 років
	Меморіальний комплекс жертвам Голодомору	відкритий 19 листопада 2008 року, розташований на автотрасі Харків – Белгород
	Пам'ятник «Вічний вогонь»	меморіальний комплекс, встановлений на честь героїв Другої світової війни
	Пам'ятник вчительці	культурна композиція, присвячена самовідданій праці педагогів
Громадські будівлі	будівля міської лікарні	побудована у стилі українського архітектурного модерну за проектом Євгена Сердюка (1914—1915 рр.)
Житлова архітектура	красназавчий музей «Багричівська садиба»	зразок приватної житлової архітектури слобожанського стилю

Складено автором за матеріалами: [28, 36, 46]

Однією з головних архітектурних пам'яток міста є Церква Різдва Пресвятої Богородиці. Перший дерев'яний храм на цьому місці був збудований у 1685 році. У 1838 році на його місці звели кам'яну церкву, яка

стала центром духовного життя громади. На жаль, під час повномасштабного російського вторгнення в Україну у квітні 2022 року храм зазнав значних пошкоджень від артилерійського обстрілу: були вибиті вікна, пошкоджено фасад, зруйновано будівлі недільної школи та церковного магазину.

Також до історико-архітектурних пам'яток міста можна віднести численні братські могили та знакові місця битв часів Другої світової війни, які розташовані як у самому місті, так і в його околицях.

Харківський район, зокрема місто Дергачі, знаходиться на північному заході Харківської області. За лісорослинним поділом ця територія належить до Лівобережного лісостепу. Ліси займають площу 18,8 тис. га, що становить 22,9% від загальної площі району. Лісові масиви здебільшого розташовані на схилах ярів, балок, а також біля річок і водосховищ. Велику частку цієї площі займають лісосмуги. Основні види деревних порід — дуб звичайний (приблизно 90%), а також клен, липа серцелиста та сосна звичайна.

Регіон славиться родючими ґрунтами, особливо чорноземами, що сприяють розвитку сільського господарства. Основними культурами є зернові, соняшник та інші сільськогосподарські рослини.

Клімат в Дергачах характеризується як помірно континентальний з вологими умовами, де літо тепле, але без сильної посушливості. Середньорічна температура складає 7,3 °С.

Річка Лопань є однією з основних водних артерій цього району, забезпечуючи місцеве населення водою як для побутових потреб, так і для сільського господарства. Крім того, в околицях Дергачів є численні невеликі річки, потоки та струмки, що забезпечують додаткові водні ресурси для регіону. Також наявні декілька ставків і водосховищ, які використовуються для рибальства, сільськогосподарських потреб та водопостачання.

Природні території та об'єкти, що потребують особливого захисту, складають єдину територіальну систему. Вони включають природно-заповідні території, рекреаційні, водозахисні, пожезахисні та інші

типи територій і об'єктів, які визначаються відповідно до законодавства України.

До природних територій і об'єктів заповідного фонду Харківського району належать пам'ятки природи, заказники місцевого значення та інші подібні об'єкти.

Станом на 1 жовтня 2016 природно-заповідний фонд району налічує 12 територій та об'єктів загальною площею 810,9 га, що становить 0,9 % від загальної площі району (таб. 2.3).

Таблиця 2.3

Об'єкти природно-заповідного фонду Харківського району

Назва об'єкту	Площа
лісовий заказник «Лозовеньківський»	50,5 га
ентомологічний заказник місцевого значення «Кущувате»	5,6 га
ентомологічний заказник місцевого значення «Старий сад»	5 га
ентомологічний заказник місцевого значення «Великоярузький»	56 га
ботанічний заказник місцевого значення «Кудіївський»	16,4 га
ботанічний заказник місцевого значення «Слатинський»	18,9 га
ботанічний заказник місцевого значення «Личане»	36 га
гідрологічна пам'ятка природа «Мохувате болото»	1,7 га
ботанічна пам'ятка природи «Південне»	14,7 га
ботанічна пам'ятка природи «Пересічанський дуб»	0,1 га
регіональний ландшафтний парк «Парк дикої природи «Ольхова балка»	465,5 га
регіональний ландшафтний парк «Фельдман-Екопарк»	140,5 га

Складено автором за матеріалами: [19]

Заповідні природні території рідного краю мають величезне значення для розвитку освіти, виховання та формування екологічної свідомості серед людей. Тому захист природних перлин Слобожанщини – унікальних природних об'єктів та територій, що перебувають під охороною, є важливим завданням для майбутніх поколінь.

Отже, місто Дергачі має багату історико-культурну спадщину, яка відображає його багатовікову історію та важливе місце в розвитку регіону, з численними архітектурними пам'ятками та традиціями, а природні ресурси міста сприяють розвитку сільського господарства, рекреації та туризму. Ці фактори створюють основу для економічного та культурного розвитку Дергачів.

2.2. Сучасний стан туристичної інфраструктури міста Дергачі

Туристична інфраструктура міста відіграє ключову роль у розвитку туристичного сектору та загального економічного зростання регіону. Висока якість доріг, доступність громадського транспорту, розгалужена мережа закладів розміщення та харчування, а також наявність якісних туристичних послуг створюють привабливий імідж міста. Крім того, інвестиції в інфраструктуру сприяють розвитку малого та середнього бізнесу, створенню нових робочих місць та збільшенню надходжень до місцевого бюджету.

Особливо важливим є розвиток інфраструктури у містах, які мають значний туристичний потенціал завдяки історичним, культурним або природним ресурсам. Наявність комфортних умов для туристів не лише сприяє збереженню культурної спадщини, а й дозволяє ефективно використовувати туристичний потенціал міста, роблячи його конкурентоспроможним на міжнародному рівні.

На сьогодні туристична інфраструктура міста Дергачі перебуває на стадії розвитку. Місто має значний потенціал для залучення туристів, однак для його реалізації необхідна комплексна модернізація існуючих об'єктів та створення нових. Розглянемо детально складові туристичної інфраструктури міста, підкресливши сильні сторони і недоліки, які впливають на його туристичну привабливість (таб. 2.4).

Таблиця 2.4

Стан туристичної інфраструктури міста Дергачі

Вид	Об'єкти	Стан	Потенціал для розвитку
Природні ресурси та рекреаційні об'єкти	Місцеві парки, ліси, водойми, об'єкти природно-заповідного фонду	часткова занедбаність, відсутність благоустрою	реконструкція зон відпочинку, створення маршрутів для екотуризму
Культурно-історичні об'єкти	пам'ятники, історичні місця, музей, меморіальний комплекс	часткові руйнування через військові дії	реставрація, створення музеїв та екскурсій
Заклади проживання	приватні садиби, невеликі готелі	базовий рівень сервісу, недостатня кількість	будівництво сучасних готелів, розвиток сільського зеленого туризму
Заклади харчування	місцеві кафе та ресторани	обмежений асортимент, базовий рівень сервісу, недостатня кількість	впровадження місцевої кухні, підвищення якості обслуговування
Заклади дозвілля та розваг	будинки культури, спортзали, майданчики для активного відпочинку, невеликі творчі гуртки, проведення фестивалів та ярмарок, стадіон	руйнування через військові дії, відсутність кінотеатру або сучасного розважального комплексу	створення громадських просторів для виставок, концертів, театральних виступів, будівництво нового Будинку культури
Заклади торгівлі	Торговий центр, місцевий ринок, невеликі супермаркети	часткові руйнування через військові дії	реставрація
Транспортна інфраструктура	автомобільні дороги, залізничне сполучення	зношеність доріг місцевого значення, обмежений доступ до віддалених об'єктів	ремонт доріг, створення веломаршрутів
Туристичні послуги	туристичні агенства, екскурсійні бюро, інформаційні центри	наявні декілька туристичних агенств та застарілих туристичних маршрутів містом; відсутність професійних гідів	Створення екскурсійних бюро, оновлення туристичних маршрутів
Санітарно-технічна інфраструктура	громадські туалети, зони відпочинку, медичні пункти	громадські туалети відсутні; більшість наявних парків та ігрових майданчиків потребують реконструкції; наявні аптеки та центральна районна лікарня	оновлення зон відпочинку та встановлення громадських туалетів

Маркетинг та інформаційна інфраструктура	інформаційні стенди, карти, туристичні знаки, реклама та туристичні путівники	наявний офіційний сайт міста; застарілі інформаційні матеріали та сувенірна продукція; відсутня реклама	оновлення туристичної продукції, створення сучасних інструментів та каналів для просування міста як туристичного напрямку, розробка мапи туристичних об'єктів
--	---	---	---

Складено автором за матеріалами: [22, 25, 28, 36]

Місто Дергачі має розвинену транспортну інфраструктуру, що забезпечує ефективне сполучення як з обласним центром, так і з іншими населеними пунктами регіону (рис. 2.2).

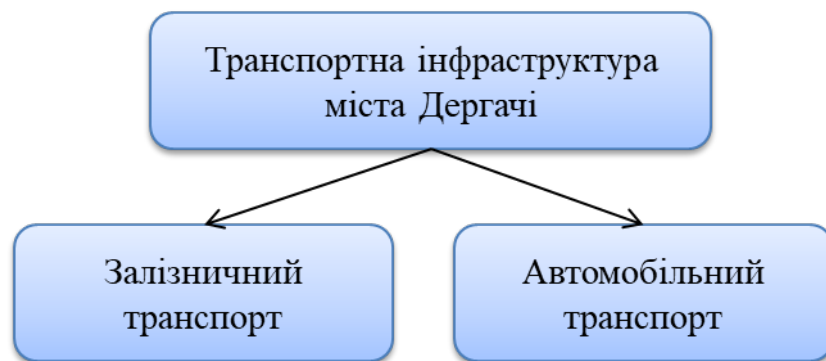

Рис. 2.2. Транспортна інфраструктура міста Дергачі. Складено автором за матеріалами: [28]

У 1980-х роках при проектуванні Олексіївської лінії Харківського метрополітену планувалося будівництво станції метро «Дергачі», однак станція так і не була збудована.

Однак у місті функціонує залізнична станція «Дергачі», розташована на лінії Харків – Козача Лопань. Крім того, в межах міста знаходяться зупинні пункти «Нові Дергачі» та «Моторна». Ці об'єкти обслуговуються приміськими електропоїздами Південної залізниці, що забезпечує регулярне сполучення з Харковом та іншими населеними пунктами області.

Під час війни розклад руху електропоїздів на лінії Козача Лопань — Харків зазнав змін через міркування безпеки та пошкодження інфраструктури. Станом на лютий 2025 року, приміські поїзди між цими

станціями продовжують курсувати, але розклад включає лише кілька рейсів на день [40].

Через Дергачі проходять автошляхи обласного значення (Т 2103 та Т 2117), які з'єднують Харків із Золочевом та Козакою Лопанню. Місто має регулярне автобусне сполучення з Харковом, зокрема з автостанцією «Центральний ринок». Також у Дергачах діє внутрішній автобусний маршрут, який проходить центральними вулицями Сумський шлях та Золочівський шлях, сполучаючи північну та південну частини міста.

Після значних руйнувань, спричинених військовими діями, у Дергачах активно ведуться роботи з відновлення інфраструктури. У 2023 році Дергачівська міська територіальна громада розробила План відновлення та розвитку, який передбачає відновлення критичної інфраструктури, включаючи транспортні мережі, для покращення якості життя мешканців та підвищення економічної активності в регіоні [36].

Послуги проживання та відпочинку надаються лише двома закладами. На жаль, банно-готельний комплекс "Поле Чудес" тимчасово припинив свою роботу (таб. 2.5).

Таблиця 2.5

Заклади проживання та відпочинку міста Дергачі

Назва	Адреса	Опис
Бар-готель «Наша Хата»	м. Дергачі, вул. Сумський шлях, 132	Сучасні номери з власною ванною кімнатою, кондиціонером, телевізором і безкоштовним Wi-Fi; ресторан української кухні; сауна; послуги автомийки
Банно-готельний комплекс "Поле Чудес"	м. Дергачі, Малоданилівський шлях, 1Б	Комплекс пропонує послуги сауни та готельні номери

Складено автором за матеріалами: [22, 28]

Громадське харчування в місті Дергачі є складовою важливої сфери, що входить в народне господарство України, впливає на продовольчу безпеку держави та громадян, та утворює значну частку державного бюджету. Діяльність сектору має вплив на розвиток інших сфер, в тому числі харчової

промисловості, сільського господарства, оптової та роздрібної торгівлі, а також стимулює розвиток туризму, підвищуючи привабливість держави для іноземних відвідувачів і мандрівників.

Більшість представників цього сектору у місті зареєстровані як ФОП. Це спеціалізовані заклади — бари, ресторани, кафе та інші. Кейтеринг, зокрема той, що обслуговує профільні установи, складає приблизно 23% ринку, харчові блоки на АЗС — близько 20%, а ресторани при готелях та розважальних комплексах — лише 4%.

До основних категорій таких закладів належать: ресторани, кафе та кафетерії, бари, їдальні, включаючи спеціалізовані (на підприємствах, у навчальних закладах тощо), буфети та магазини кулінарної продукції, закусочні, фабрики-кухні та заготівельні фабрики [16].

Особливо варто звернути увагу на такі заклади як: кафе «Ardente pizza», «Поляна», «Лимон» та кафе-бар «ТОП», які користуються попитом у місцевих жителів, а також зможуть зацікавити туристів. Заклади пропонують широкий асортимент страв, включаючи бізнес-ланчі, салати, закуски, піци та основні страви. Також доступні послуги доставки та замовлення страв із собою.

Але, як і багато інших, сфера зазнала значних збитків та ускладнень через початок повномасштабної війни. Тим не менш, підприємства громадського харчування у місті Дергачі допомогли втримати продовольчу безпеку на необхідному рівні, в кризові моменти забезпечивши населення необхідними продуктами харчування майже на одному рівні з державними органами.

Центральним місцем культурного та громадського життя міста є Будинок культури. Заклад має просторий глядацький зал, сцену для виступів та приміщення для гурткової роботи. Тут функціонують різноманітні творчі колективи, серед яких вокальні ансамблі, танцювальні студії, театральні гуртки та художні майстерні. Для дітей та молоді організовуються розвиваючі

заняття, присвячені музиці, образотворчому мистецтву та акторській майстерності.

Крім того, Будинок культури є майданчиком для гастрольних виступів музичних і театральних труп, що додає місту туристичної привабливості. Завдяки активній співпраці з культурними установами Харківщини, тут проводяться значущі події, які привертають гостей з інших міст. До таких подій можна віднести: День міста, хореографічні фестивалі-конкурси місцевого та всеукраїнських рівнів («Assemble», «Витоки Dance» та ін.), міжнародний фестиваль-конкурс виконавців естрадної пісні «Жива вода», фестиваль «Українська Jazz весна», конкурси краси «Міс Дергачівщина», різноманітні ярмарки та святкові заходи.

Будинок культури у місті Дергачі зазнав значних руйнувань внаслідок ракетного удару 13 травня 2022 року, коли в його приміщенні розташовувався гуманітарний штаб. Після обстеження було виявлено часткове пошкодження фундаменту, стін, перегородок, перекриттів та покрівлі. Незважаючи на ці руйнування, у підвальному приміщенні Будинку культури продовжує функціонувати безпечний освітній простір для дітей, обладнаний вентиляцією та генераторами [25].

Також туристично привабливими місцями дозвілля і відпочинку у місті дергачі є стадіон «Авангард», Дергачівський фізично-оздоровчий комплекс, численні парки та ігрові майданчики.

Туристичні послуги у місті надаються небагатьма туристичними агенствами, а саме такими організаціями як: туристсько-комерційне бюро «Вояж», турагенства «Join Up» та «ПЛАНЕТА ТУР». Популярними напрямками, які пропонують турагенства, є Єгипет, Турція, Болгарія, Грузія та інші. Згідно мережі «Інтернет» дані компанії й надалі надають свої послуги [33, 34].

На жаль, просуванню міста як привабливої туристичної дестинації надається мало уваги. Інформація на сайті міста, зокрема про туризм, не є

актуальною. Оновлення потребує також суверенірна продукція, яка на сьогодні представлена листівками, ручками, календарями та DVD дисками [46].

Отже, місто Дергачі є важливим елементом локального туризму Харківщини і має всі шанси стати туристичним вузлом для відвідувачів, якщо зможе ефективно розвивати свою інфраструктуру.

2.3. Основні проблеми та перспективи розвитку туризму в місті Дергачі

Розвиток туризму в місті Дергачі має значний потенціал завдяки його розташуванню та культурним особливостям. Однак, як і в багатьох інших регіонах, розвиток цієї галузі стикається з низкою викликів, які потребують негайного вирішення.

Водночас, важливо зазначити, що ці проблеми є взаємопов'язаними і потребують комплексного вирішення. Відсутність інвестицій у модернізацію інфраструктури та рекламу туристичних можливостей Дергачів обмежує не тільки кількість туристів, але й створення сприятливих умов для розвитку місцевих підприємств. Урахування цих факторів є необхідним для ефективного стимулювання туристичної галузі (таб. 2.6).

Таблиця 2.6

SWOT-аналіз туристичної галузі міста Дергачі

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Транспортна доступність і транспортна інфраструктура. 2. Унікальні туристичні об'єкти, природні багатства. 3. Цінова доступність і різноманітність пропозицій для різних категорій туристів. 4. Ресурси для розвитку подієвого туризму. 5. Ресурси для розвитку сільського зеленого туризму. 6. Мобільне населення. 7. Високий національно-патріотичний потенціал. 8. Велика кількість об'єктів історико-культурної спадщини. 9. Близькість до міста-мільйонника Харків.	1. Непривабливий вигляд, та руйнування багатьох архітектурних споруд. 2. Немоżliвість використання потенціалу водойм регіону, малих річок і ставків. 3. Недостатня туристична інфраструктура. 4. Недостатня промоція регіону, туристично привабливих заходів протягом року, зокрема через мережу Інтернет. 5. Нерозвинена велосипедна інфраструктура регіону (велодоріжки). 6. Недостатня координація дій обласної і міських інституцій у розвитку туристичної сфери. 7. Недостатня співпраця туристичного бізнесу з місцевою владою. Відсутність

10. Високий рівень гостинності місцевого населення. 11. Досвід в організації великих фестивалів та ярмарків.	єдиної стратегії, бачення розвитку туристичної галузі. 8. Відсутність візуальної ідентифікації та брендування міста. 9. Недостатня кількість та якість путівників, (зокрема іншомовних), карт з інформацією про туристичні об'єкти. 10. Неналежний стан облаштування туристичних об'єктів (відсутність громадських вбиралень, вказівників). 11. Недостатність супутніх послуг, відсутність якісних сувенірів та місць їх продажу. 12. Недостатня кількість кваліфікованих працівників туристичної сфери та низька якість обслуговування. 13. Відсутність бомбосховищ на більшості туристичних локацій.
Можливості	Загрози
1. Ріст ринку внутрішнього туризму. 2. Включення міста Дергачі до загальнодержавних туристичних маршрутів, що промотуються на міжнародних виставках. 3. Збільшення зацікавленості у відвідуванні батьківщини в емігрантів і їх нащадків. 4. Залучення грантових програм до розвитку туристичної сфери міста. 5. Активізація співпраці з міжнародними партнерами (міста-побратими, міжнародні турагенства, закордонні дипломатичні установи) та закордонними установами України. 6. Підняття якості товарів та послуг до європейських стандартів. 7. Удосконалення туристичної інфраструктури міста. 8. Розширення подієвого туризму. 9. Розвиток сільського зеленого та екотуризму.	1. Військові дії. 2. Затяжна економічна криза та зміна структури ринку внаслідок пандемії та війни. 3. Нестабільність національної валюти, пришвидшення інфляційних процесів, що не компенсуються зростанням економіки. 4. Підвищення рівня конкуренції з іншими малими містами України, зокрема, з містами Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської та Чернівецької областей. 5. Відтік кваліфікованих кадрів через міграцію в більш стабільні регіони або за кордон. 6. Корупційні ризики у сфері видачі дозволів та розвитку бізнесу. 7. Відсутність ефективної державної підтримки у відновленні та просуванні туристичної галузі.

Складено автором за матеріалами: [22, 25, 28, 36, 37, 46]

Підсумовуючи дані про стан розвитку туризму у місті, можна виокремити 4 основні проблеми (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Основні проблеми, що стримують розвиток туризму в місті.

Складено автором за матеріалами: [22, 25, 28, 36, 46]

Розвиток туризму в місті Дергачі значною мірою залежить від стабільності та безпеки регіону. Однак, військові дії, що тривають у східних регіонах України, включно з територією Харківської області, створюють серйозні перешкоди для залучення туристів та розвитку туристичної інфраструктури. Постійні загрози ракетних ударів, руйнування історичних пам'яток і обмеження у пересуванні не лише зменшують кількість відвідувачів, а й відлякують потенційних інвесторів.

Військові дії завдали значної шкоди туристичній інфраструктурі міста. Було зруйновано або пошкоджено ряд історичних та культурних об'єктів, які могли б слугувати точками туристичного тяжіння (таб. 2.7).

Таблиця 2.7

Об'єкти туристичної інфраструктури міста Дергачі, які зазнали пошкоджень через військові дії

Об'єкт	Стан
Банно-готельний комплекс "Поле Чудес"	Припинив роботу
Будинок культури міста Дергачі	Часткове пошкодження фундаменту, стін, перегородок, перекриттів та покрівлі
Храм Різдва Пресвятої Богородиці	Вибиті вікна, пошкоджено фасад, зруйновано будівлі недільної школи та церковного магазину
Пам'ятник «Вічний вогонь»	Часткові пошкодження
Міські парки та ігрові майданчики	Часткові пошкодження

Дергачівська міська рада	Повністю зруйнована
Залізничне сполучення	Розклад включає лише кілька рейсів на день
Автобусне сполучення	Пошкодження автошляхів

Складено автором за матеріалами: [25, 28, 46]

Через руйнування інфраструктури місто не може приймати туристів навіть у випадку стабілізації безпекової ситуації. Відновлення цих об'єктів вимагає значних фінансових вкладень, що ускладнює процес через відсутність належного фінансування.

Більш того, війна завадила побудові туристично важливої атракції для міста Дергачі — навчального екоцентру на місці старого сміттевого полігону, де планували облаштувати лижні та сноуборд-траси для навчання й активного відпочинку. Проєкт, що мав поєднувати екологічну освіту з туризмом, передбачав створення трас для новачків і професіоналів, дитячих зон для катання на тюбах, а також необхідної інфраструктури. Однак через бойові дії будівельні роботи були призупинені, що суттєво загальмувало розвиток туристичної сфери міста [21].

До основних проблем розвитку туризму в місті Дергачі також слід віднести недостатнє маркетингове просування туристичного продукту міста, яке проявляється через недостатню промоцію щодо можливостей, потенціалу міста, низьку присутність інформації про регіон у контенті інформаційного простору, нерозуміння громади та потенційних надавачів туристичних послуг (майстрів народних ремесл, крафтових виробників традиційних продуктів) у туристичній диверсифікації власної справи, недостатній рівень просвітницької діяльності та науково-освітнього забезпечення сталого розвитку галузі туризму, відсутність сучасної методології статистичного моніторингу в галузі туризму; не проводяться експертний аналіз зовнішнього середовища, ресурсів, сегментів ринку та соціологічні дослідження ринку туристичних послуг Дергачівщини.

На основі здійсненого SWOT-аналізу можна сказати, що Дергачівщина має значний туристичний потенціал. Таким чином, усунення вище

перелічених проблем відкриває значні перспективи для розвитку туризму в місті Дергачі, а саме:

- відновлення та розбудова туристичної інфраструктури міста;
- створення бренду міста;
- створення ТІЦ (туристично-інформаційний центр) міста Дергачі;
- модернізація туристичного сайту міста;
- використання соціальних мереж для просування міста як привабливої туристичної дестинації;
- оновлення сувенірної продукції;
- створення туристичної мапи міста;
- розробка туристичних маршрутів містом;
- розробка веломаршрутів та екостежок;
- популяризація міста Дергачі, як центру подієвого туризму;
- популяризація міста Дергачі, як центру сільського зеленого туризму;
- створення програми підтримки підприємців та бізнесу в туристичному секторі;
- створення сприятливих умов для інвесторів;
- впровадження державних і регіональних програм підтримки туризму;
- очищення територій, впровадження програм екологічного захисту;
- відновлення будівельних робіт навчального екоцентру на місці старого сміттевого полігону.

Подієвий туризм може стати важливим інструментом залучення туристів та розвитку економіки міста, оскільки Дергачі вже мають за собою великий досвід у проведенні фестивалів, концертів та свят, які проходили до повномасштабної війни. Відновлення Дергачівського районного Будинка культури має стати пріоритетним завданням для місцевої влади, оскільки цей об'єкт є ключовим центром культурного життя міста та регіону.

Великий потенціал місто має й до розвитку сільського зеленого туризму, завдяки мальовничим ландшафтам, чистому повітрю, автентичній сільській архітектурі та багатій історичній спадщині регіону. Однак це

вимагає значних інвестицій у модернізацію сільської інфраструктури, розвиток транспортних мереж та створення комфортних умов для відвідувачів. Необхідно розробити комплексну програму підтримки місцевих фермерів і ремісників, стимулювати впровадження агротуристичних маршрутів та екологічних стандартів, що сприятимуть збереженню природних ресурсів.

Інтеграція сільського зеленого туризму з іншими напрямками, такими як культурний та подієвий туризм, дозволить сформувати стійкий туристичний імідж міста Дергачі, забезпечуючи гармонійне поєднання природних, культурних та економічних ресурсів для подальшого розвитку регіону. Ключовими перевагами впровадження комплексного підходу до розвитку туризму в Дергачах є:

- покращення економічної ситуації регіону;
- збільшення надходжень до місцевого бюджету;
- збереження та популяризація культурної спадщини;
- поліпшення екологічної ситуації регіону;
- створення нових робочих місць;
- підвищення рівня життя місцевого населення;
- формування унікального туристичного іміджу Дергачівщини.

Для того, щоб реалізувати вище наведені перспективи, ми пропонуємо Програму розвитку туризму міста Дергачі на наступні 3 роки, яка буде спрямована на створення сприятливих умов для розвитку туристичної інфраструктури, популяризацію культурної та історичної спадщини міста, а також залучення інвестицій у сферу туризму.

Основною *метою* Програми розвитку туризму міста Дергачі на наступні 3 роки є створення цілісної ефективної системи, направленої на розбудову конкурентоспроможного туристичного продукту та забезпечення на цій основі комплексного розвитку міста, його соціально-економічного зростання за умови раціонального використання та збереження екологічної рівноваги, історико-культурної спадщини, рекреаційних ресурсів тощо.

Ефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу міста Дергачі може стати одним з основних джерел наповнення бюджетів території, підвищення рівня зайнятості населення та забезпечення зростання його доходів.

Крім того, розробка низки туристично-екскурсійних маршрутів дозволить гармонійно поєднати привабливі умови відпочинку і подорожей для повного задоволення потреб найвимогливіших туристів (таб. 2.8).

Таблиця 2.8

Програма розвитку туризму міста Дергачі на наступні 3 роки

Основні <i>цілі</i>	- Підвищення людського потенціалу та покращення якості життя відповідно до європейських стандартів. - Створення ефективної маркетингової стратегії для просування туризму. - Гарантування високого рівня безпеки для туристів. - Популяризація та комерціалізація ключових туристичних напрямків із фокусом на подієвий та сільський зелений туризм, а також відвідування місць пам'яті. - Модернізація туристичної інфраструктури та відновлення транспортної мережі. - Вдосконалення системи навігації та орієнтування для туристів у місті.
Основні <i>стратегічні завдання</i>	- Збільшення туристичного потоку та кількості екскурсантів. - Зростання бюджетних надходжень від туристичної діяльності на всіх рівнях. - Розвиток та модернізація туристичної інфраструктури. - Підвищення рівня зайнятості населення у сфері туризму та суміжних галузях. - Просування туристичного потенціалу міста. - Розширення міжрегіонального партнерства у сфері туризму.
Пріоритетні напрямки розвитку	
1. Просування туристичного потенціалу Дергачівщини шляхом розвитку подієвого туризму	- Створення річного плану заходів. - Модернізація інфраструктури для проведення великих подій (наявність спеціальних майданчиків, стоянок, мобільних туалетів та інших необхідних зручностей). - Проведення рекламних кампаній для інформування цільової аудиторії про події. - Розробка партнерських програм для спільного просування подій. - Встановлення співпраці з державними та приватними структурами для отримання фінансової підтримки.
2. Просування туристичного потенціалу Дергачівщини	- Розробка туристичних агромаршрутів. - Надання консультативної допомоги власникам сільських садиб, сприяння їхній сертифікації та покращенню сервісу.

шляхом розвитку сільського зеленого туризму	- Сприяння продажу екологічно чистої продукції через туристичні маршрути, фермерські ярмарки та онлайн-платформи. - Проведення тренінгів з гостинності, маркетингу, екологічного ведення господарства.
3. Удосконалення туристичної інфраструктури та розвиток туристичної пропозиції	- Відновлення та модернізація туристичних об'єктів. - Забезпечення розвитку транспортної доступності (покращення стану доріг до ключових туристичних місць, встановлення навігаційних знаків, створення вело- та пішохідних маршрутів). - Розширення готельно-ресторанної інфраструктури. - Встановлення інформаційних стендів і туристичних вказівників. - Створення інклюзивної інфраструктури. - Підтримка локальних ініціатив.
4. Розробка маркетингової програми розвитку туризму	- Забезпечення проведення соціологічних досліджень туристичних потоків до міста. - Забезпечення організації та координації розробки маркетингових програм розвитку туризму міста Дергачі. - Оновлення та підтримка офіційного туристичного порталу міста. - Випуск друкованих та електронних путівників, карт, буклетів про туристичні можливості регіону території. - Активне ведення сторінок у соціальних мережах (Facebook, Instagram, TikTok, YouTube). - Проведення промоційних акцій та інформаційних кампаній. - Моніторинг ефективності маркетингових заходів.
5. Розробка та популяризація маршрутів пам'яті Дергачівського району	- Розробка маркетингової програми та комунікаційної стратегії розвитку маршрутів пам'яті. - Створення та маркування маршрутів пам'яті. - Розробка інформаційних матеріалів з історичною довідкою про ключові місця маршрутів.
6. Створення бренду міста	- Розробка логотипу, слогану та візуального стилю для єдиної комунікаційної концепції. - Розробка сувенірної продукції.
Очікувані результати реалізації Програми	1. Збільшення обсягів реалізації туристичних та супутніх послуг. 2. Збільшення потоку туристів в регіон. 3. Збільшення інвестицій в постраждалу від пандемії та війни туристичну галузь регіону. 4. Збільшення кількості робочих місць, створених у туристичній галузі та суміжних сферах діяльності. 5. Збільшення кількості закладів розміщення в регіоні. 6. Зростання обсягів платежів надходжень до бюджетів усіх рівнів. 7. Соціально-економічний розвиток місцевої громади.

Складено автором

Таким чином, реалізація програми розвитку туризму міста Дергачі на наступні три роки сприятиме значному покращенню інфраструктури та

створенню нових можливостей для залучення туристів. За допомогою комплексного підходу до розвитку подієвого та сільського зеленого туризму, а також активної промоції регіону на національному рівні, Дергачі стане привабливим напрямком для різних категорій туристів.

Успішна реалізація Програми розвитку туризму м. Дергачі на період 2025–2027 років вимагає належного фінансового забезпечення, яке ґрунтується на стратегічному аналізі потреб міста, міжнародних підходах до сталого розвитку туризму та практичному досвіді реалізації аналогічних програм в Україні та країнах Європейського Союзу.

Прогнозна потреба у фінансуванні становить 36,5 млн грн на три роки, що обумовлено необхідністю комплексного підходу до розвитку туристичної сфери з акцентом на подієвий, сільський зелений туризм, популяризацію місць пам'яті, модернізацію інфраструктури, підвищення безпеки та розробку сучасної маркетингової стратегії (таб.2.9).

Таб.2.9

Річний бюджет Програми розвитку туризму м. Дергачі (2025–2027)

Напрямок	2025	2026	2027	Разом
1. Подієвий туризм. План заходів, інфраструктура, реклама, партнерства	2 000 000 грн	2 500 000 грн	3 000 000 грн	7 500 000 грн
2. Сільський зелений туризм. Розробка маршрутів, підтримка садиб, тренінги	1 500 000 грн	2 000 000 грн	2 500 000 грн	6 000 000 грн
3. Туристична інфраструктура. Дороги, навігація, готелі, інклюзивність	4 000 000 грн	5 000 000 грн	6 000 000 грн	15 000 000 грн
4. Маркетинг і промоція. Дослідження, соцмережі, путівники, акції	1 200 000 грн	1 500 000 грн	1 800 000 грн	4 500 000 грн
5. Маршрути пам'яті. Маркування, довідники, стратегія	500 000 грн	800 000 грн	1 000 000 грн	2 300 000 грн
6. Створення бренду міста. Логотип, слоган, сувеніри	300 000 грн	400 000 грн	500 000 грн	1 200 000 грн

Складено автором

Загальний бюджет: 36 500 000 грн на 3 роки.

Пропозиції щодо джерел фінансування:

- Місцевий бюджет (50%)

- Обласні/державні програми розвитку туризму (30%)
- Гранти (міжнародні, ЄС) (15%)
- Приватне партнерство (5%)

Розвиток подієвого туризму потребує щорічного оновлення інфраструктури (тимчасові майданчики, системи безпеки, паркування, санітарні зручності) та активної інформаційної підтримки. Фінансування охоплює організацію подій, рекламні кампанії, залучення партнерів та створення стійкої подієвої екосистеми.

Інвестиції в сільський туризм обумовлені потребою у формуванні туристичних маршрутів, наданні консультацій для власників агросадиб, проведенні освітніх заходів з питань сталого господарювання, сертифікації послуг. Такі заходи сприятимуть зайнятості в сільських громадах та збереженню природного середовища.

Туристична інфраструктура – це найбільш капіталоємний напрям, що включає ремонт транспортної інфраструктури, створення вело- і пішохідних маршрутів, встановлення систем навігації, модернізацію туристичних об'єктів, інклюзивність середовища та розвиток готельно-ресторанної мережі. Інвестиції забезпечать стабільний туристичний потік та комфорт гостей.

Формування позитивного іміджу регіону потребує системного маркетингу: оновлення туристичного portalу, створення цифрових і друкованих матеріалів, присутність у соціальних мережах, моніторинг ефективності кампаній. Це дозволить підвищити впізнаваність бренду міста на регіональному та міжнародному рівнях.

Інвестиції в маршрути пам'яті передбачають розробку історичних маршрутів, виготовлення інформаційних матеріалів, маркування локацій та формування відповідної комунікаційної стратегії. Це сприятиме формуванню унікальної культурної пропозиції та розвитку патріотичного туризму.

Ефективний візуальний стиль і брендинг є ключовими складовими привабливого туристичного продукту. Створення логотипу, слогану,

фірмового стилю та сувенірної продукції дозволить об'єднати всі ініціативи під єдиною візією.

Таким чином, заплановані обсяги фінансування є обґрунтованими, системними та спрямованими на досягнення довгострокових позитивних змін у соціально-економічному розвитку громади. Реалізація Програми забезпечить не лише приріст туристичного потоку, але й підвищення якості життя мешканців та розширення інвестиційних можливостей регіону.

Протягом цього періоду особливу увагу слід приділити покращенню сервісу, розвитку партнерських відносин між державними та приватними установами, а також залученню інвестицій для створення нових туристичних об'єктів та вдосконалення наявних. Це дозволить не тільки покращити рівень життя місцевих жителів, але й зміцнити економіку міста через збільшення туристичних потоків та створення нових робочих місць.

Успішна реалізація цієї програми стане основою для сталого розвитку туристичної галузі міста, що в свою чергу сприятиме формуванню позитивного іміджу Дергачівщини як важливого туристичного центру в регіоні. Це також дозволить створити сприятливі умови для розвитку інших секторів економіки, таких як культура, гастрономія та сільське господарство.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дають підставу зробити висновок, що основна мета дипломної роботи, яка полягала в дослідженні перспектив розвитку туризму в місті Дергачі була досягнута.

В ході роботи було досліджено поняття туризму в малих містах, визначено його особливості та місце туризму в економічному розвитку малих міст, проаналізовано основні моделі та стратегії розвитку туризму малих міст, досліджено історико-культурну спадщину та природні ресурси міста Дергачі, охарактеризовано сучасний стан його туристичної інфраструктури, а також визначено основні проблеми та перспективи розвитку туризму на Дергачівщині.

Було виявлено, що розвиток туризму в місті Дергачі має значний потенціал завдяки його розташуванню, численним історико-культурним об'єктам, багатим природним ресурсам та досвіду у проведенні різноманітних культурних заходів та фестивалів, як національного, так і міжнародного рівнів. Однак, як і в багатьох інших регіонах, розвиток цієї галузі стикається з низкою викликів, які потребують негайного вирішення.

Виходячи з дослідженого матеріалу можна дійти наступних висновків:

1. Малі міста складають майже половину населення нашої країни і володіють великими можливостями для розвитку туристичної галузі, оскільки вирізняються своєю неповторною атмосферою, автентичністю та мальовничістю, яку неможливо створити штучно. Однак, тривала нестача уваги до них стримувала їх розвиток.

2. Розвитку туризму в малих містах відіграє ключову роль у створенні нових робочих місць та відкритті спеціалізованих професій, популяризації національного туристичного продукту, сприяє підвищенню платоспроможності населення та покращенню рівня життя у місцевих громадах. Як наслідок, зростає дохідна частина бюджетів — як місцевих, так

і державного, що дозволяє спрямувати більше коштів на відновлення історико-культурної спадщини міст і регіонів.

3. Міжнародний досвід розвитку малих міст є важливим ресурсом як для державних органів, так і для місцевих властей. Він полягає у зосередженні на внутрішньому потенціалі міст, залученні місцевих жителів до цього процесу, розвитку цифрових технологій, підтримці державно-приватного партнерства та збереженні екології. Зокрема позитивний досвід західних регіонів нашої держави зможе стати цінним орієнтиром для формування ефективної туристичної стратегії розвитку й інших малих міст України.

4. Місто Дергачі має багату історико-культурну спадщину, яка відображає його багатовікову історію та важливе місце в розвитку регіону, з численними архітектурними пам'ятками та традиціями, а природні ресурси міста сприяють розвитку сільського господарства, рекреації та туризму. Ці фактори створюють основу для економічного та культурного розвитку Дергачів. Однак, на жаль, багато з цих об'єктів були частково пошкоджені чи навіть зруйновані під час бойових дій.

5. На сьогодні туристична інфраструктура міста Дергачі перебуває на стадії розвитку. Місто має значний потенціал для залучення туристів завдяки ефективному сполученню з обласним центром, однак для його реалізації необхідна комплексне відновлення, модернізація існуючих об'єктів (культурно-історичні та природно-рекреаційні об'єкти, заклади торгівлі, дозвілля та розваг, транспортна інфраструктура) та створення нових (зклади харчування та проживання, об'єкти санітарно-технічної інфраструктури). Особливу увагу слід також приділити розвитку маркетингу та інформаційної інфраструктури міста.

6. Підсумовуючи дані про стан розвитку туризму у місті, можна виокремити 4 основні проблеми: військові дії, недостатня туристична інфраструктура, відсутність належного фінансування та слабка туристична промоція. Їх усунення відкриває значні перспективи для розвитку туризму в

місті Дергачі, зокрема розвиток подієвого та сільського зеленого туризму може стати важливим інструментом залучення туристів та економічного зростання міста.

Запропонована Програма розвитку туризму міста Дергачі на наступні 3 роки сприятиме створенню сприятливих умов для розбудови туристичної інфраструктури, популяризації культурної та історичної спадщини, а також залученню інвестицій у туристичну сферу. Її реалізація покликана стати основою для сталого розвитку туризму в місті, що, у свою чергу, сприятиме формуванню позитивного іміджу Дергачівщини як значущого туристичного центру регіону.

Отже, можна дійти висновку, що кожне місто, велике чи мале, здатне стати більш туристичним, ніж воно є сьогодні і це, насамперед, відноситься до того, як воно визначає свої можливості і вирішує свої проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про Генеральну схему планування території України» від 07.02.2002 р. за № 3059-III-BBP – [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>
2. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» від 04.03.2004 р. за № 1580-IV-BBP – [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1580-15#Text>
3. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 25 липня 2000 року// Відомості Верховної Ради.– К., 2000.– № 39.– С. 333.
4. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. за № 324/95-BP – [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/324/95-%D0%B2%D1%80>
5. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків» від 16.01.2008 р. за № 14-2008-п-КМ – [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-08#Text>
6. База статистичної інформації Statista – [Електронний ресурс]. URL: <https://www.statista.com/>
7. Бейдик, О. О. (2001). Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».
8. Біла С. О. Міста районного значення України: проблеми соціально-економічного розвитку : аналітична доповідь / С. О. Біла. – Київ : НІСД, 2009. – 45 с.
9. Боршош І. С. Особливості розвитку малих міст: закордонний досвід. Державне будівництво. 2009. Вип. 2. – [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_2_51

10. Вовчук Я. Основні тенденції розвитку малих і середніх міст Західної Європи: досвід для України – [Електронний ресурс]. URL: <https://integrationconference2011.wordpress.com/2013/10/09>
11. Гребінник Д., Ульянова О. «Наш район — це козацький край»: на Харківщині планують повернути історичну назву місту Дергачі. Суспільне Харків. 28 вересня 2021 – [Електронний ресурс]. URL: <https://suspilne.media/kharkiv/582391-nas-rajon-ce-kozackij-kraj-na-harkivsini-planuut-povernuti-istoricnu-nazvu-mistu-dergaci/>
12. Дані про ВВП України за 2023 рік – [Електронний ресурс]. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.ukrstat.gov.ua%2Foperativ%2Foperativ2022%2Fvvp%2Fvvp_kv%2Fvvpf_23_ue.xls&wdOrigin=BROWSELINK
13. Дергачі: Збірник архівних документів і матеріалів, 1998 рік – [Електронний ресурс]. URL: https://archive.org/details/20220713_20220713_1930/page/18/mode/2up
14. Деркачівський мартиролог (з Національної книги пам'яті жертв Голодомору в Україні) – [Електронний ресурс]. URL: <https://web.archive.org/web/20181108184343/http://history.derkachi.pp.ua/2017/04/blog-post.html>
15. Деркачі під німецькою окупацією: органи влади – [Електронний ресурс]. URL: <http://history.derkachi.pp.ua/2017/05/derkachi1941occupied.html>
16. Каталог компаній України – [Електронний ресурс]. URL: <https://catalog.youcontrol.market/hromadske-kharchuvannia/kharkivska-oblast/derhachi>
17. Король М.М., Атаманчук В.В. Аналіз європейського досвіду організації зеленого туризму. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. № 6. Ч. 2. С. 30-33.
18. Кравченко Т. А. Світові тенденції розвитку міст і зарубіжний досвід вирішення проблем міського соціально-економічного розвитку. Держава та регіони. Серія «Державне управління». 2011. № 4. С. 135-141.

19. Лист Харківської Облдержадміністрації на запит ВМ УА від 28 березня 2012 області – [Електронний ресурс]. URL: https://wlm.org.ua/listy_pamiatek/
20. Маркова Е. В. Зарубіжний досвід розвитку малих міст і можливість запровадження його в Україні. Sciences of Europe. 2020. № 50. С. 46 50.
21. Остапченко О. Лижний курорт замість сміттевого полігону в Дергачах: стали відомі подробиці. ХарківTimes. 18 січня 2022 – [Електронний ресурс]. URL: <https://times.kharkiv.ua/2022/01/18/lizhnij-kurort-zamist-smittyevogo-poligonu-v-dergachah-stali-vidomi-podrobitsi-foto/>
22. Офіційна сторінка Дергачівської громади в мережі Інстарграм. URL: <https://www.instagram.com/dergachigromada/>
23. Офіційний сайт Всесвітньої ради з подорожей і туризму – [Електронний ресурс]. URL: <https://wtcc.org/>
24. Офіційний сайт департаменту по взаємодії з міжнародними агенціями та фінансовими установами Харківської міської ради. URL: <https://inkharkiv.com/contacts/>
25. Офіційний сайт Дергачівської районної державної адміністрації Харківської області – [Електронний ресурс]. URL: <http://dergachirda.gov.ua/>
26. Офіційний сайт Державної податкової служби України – [Електронний ресурс]. URL: <https://tax.gov.ua/>
27. Офіційний сайт Державної служби статистики України – [Електронний ресурс]. URL: www.ukrstat.gov.ua.
28. Офіційний сайт міста Дергачі – [Електронний ресурс]. URL: https://mista.ua/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%8

[1%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD/%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B0%D1%87%D1%96](#)

29. Офіційний сайт міста Кудова-Здруй – [Електронний ресурс]. URL: <https://kudowa.pl/>

30. Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua/>

31. Офіційний сайт Незалежної асоціації банків України – [Електронний ресурс]. URL: <https://nabu.ua/>

32. Офіційний сайт Сейму Республіки Польща – [Електронний ресурс]. URL: <https://www.sejm.gov.pl/>

33. Офіційний сайт турагенства «ПЛАНЕТА ТУР» – [Електронний ресурс]. URL: <https://www.planeta-tour.com.ua/>

34. Офіційний сайт туроператора «JoinUp» – [Електронний ресурс]. URL: <https://joinup.ua/uk/?ved=2ahUKEwibvu-lsbeLAXVMhf0HHYaN01EQgU96BAgdEA4>

35. Офіційний сайт центру стимулювання імпорту з країн, що розвиваються – [Електронний ресурс]. URL: <https://www.cbi.eu/>

36. План відновлення та розвитку Дергачівської територіальної громади Харківської області – [Електронний ресурс]. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/ua2011-01-dl2.12.2-derhachivska-3.pdf>

37. Портал об'єднаних громад України – [Електронний ресурс]. URL: <https://gromada.info/>

38. Результати онлайн-опитування щодо подорожей Україною під час війни – [Електронний ресурс]. URL: https://cdn.prod.website-files.com/5fe0d678b18d7e19e32c3389/6672a6a3197929f942840220_%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE

[%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D1%83.pdf](#)

39. Рожок І. Історія Дергачів: від скіфів до ОТГ. Gromada Group, 1 жовтня 2021р. – [Електронний ресурс]. URL: <https://derhachi.gromada.group/news/statti/11794-istoriya-dergachiv-vid-skifiv-do-otg>

40. Розклад руху поїздів, електричок та приміських поїздів – [Електронний ресурс]. URL: <https://poizdato.net/>

41. Символіка міста Дергачі – [Електронний ресурс]. URL: <https://web.archive.org/web/20191024215738/http://dergachi-mr.gov.ua/pro-misto/symvolika-mista>

42. Статистика населення для країн, адміністративних одиниць, міст, міських територій та агломерацій – [Електронний ресурс]. URL: <https://www.citypopulation.de/>

43. Статистичні дані населення країн, міст та регіонів – [Електронний ресурс]. URL: <https://population-hub.com/>

44. Стратегічна Дорожня карта «Відновлення малого та середнього бізнесу у секторі туризму та гостинності в 2023–2033 роках» – [Електронний ресурс]. URL: <https://nto.ua/assets/files/ntou-library-small-and-medium-sized-businesses-recovery.pdf>

45. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року від 16 березня 2017 р. № 168-р-КМ – [Електронний ресурс]. URL: <https://nto.ua/assets/files/ntou-book-strategic-ukraine-tourismstrategy2026.pdf>

46. Туризм Дергачівського району – [Електронний ресурс]. URL: <https://turizmdergachi.at.ua/>

47. Туристичний інформаційний центр міста Жовква – [Електронний ресурс]. URL: <https://zhovkva-tour.info/>

48. Укладачі: Д. О. Мироненко, С. М. Кайнова, О. В. Углова. Передмова // Малі міста України. Чернігівська область. — Київ : Мінрегіон України, Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В. Г. Заболотного, 2017. — С. 5.

49. Шершньова О. Історико-культурний туризм в малих містах України як чинник формування національної гідності української молоді // Духовно-творчий потенціал студентської молоді: психолого-педагогічні проблеми формування та реалізації: матеріали III Всеукр. наук. конф. (м. Рівне, 18 травня 2006 р.). Рівне: РДГУ, 2006. С.102-104.

50. Georgiev, G.L. and Madgurova, R.Kh. (2010), “Preconditions for the development of small and medium sized businesses in the field of green tourism in the context of sustainability”, vol. 3, pp. 136–154 – [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecooo_2010_3_18.

51. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Warszawa, wrzesień 2019 r., 123 p.

52. Mohamed, B., & Omar, S. I. (2005). The Evaluation of Tourist Infrastructure in Northern Malaysia. Asian Planning Schools Association Conference 2005 (APSA) – Cities for People – [Електронний ресурс]. URL: https://www.researchgate.net/deref/https%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Fpublication%2F294871676_The_Evaluation_of_Tourist_Infrastructure_in_Northern_Malaysia?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19

53. Pakiet dla małych miast [Package for small towns]. Ministerstwo inwestycji i rozwoju – [Електронний ресурс]. URL: <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/w-budzecie-ue-2021-2027-beda-pieniadze-na-rozwoj-malych-miast>

54. Pirko, V. O.; Hurzhii, O. I. (Oleksandr Ivanovych); Sokhan', P. S. (Pavel Stepanovich) (1991). Opysy kharkivs'koho namisnytstva kintsia XVIII st. Kyiv: Nauk. dumka. ISBN 5-12-002041-0. OCLC 28426738

55. Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030. Uchwała nr 123 Rady Ministrów z dnia 15 października 2019 r.

56. Twardzik M. (2017). Wyzwania rozwojowe dla małych miast w Polsce – przegląd wybranych koncepcji [Development challenges for small towns in Poland – an overview of selected concepts]. Studia ekonomiczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. No. 327. P. 65 77.

ДОДАТКИ

Додаток А

Вершок списа

Додаток Б

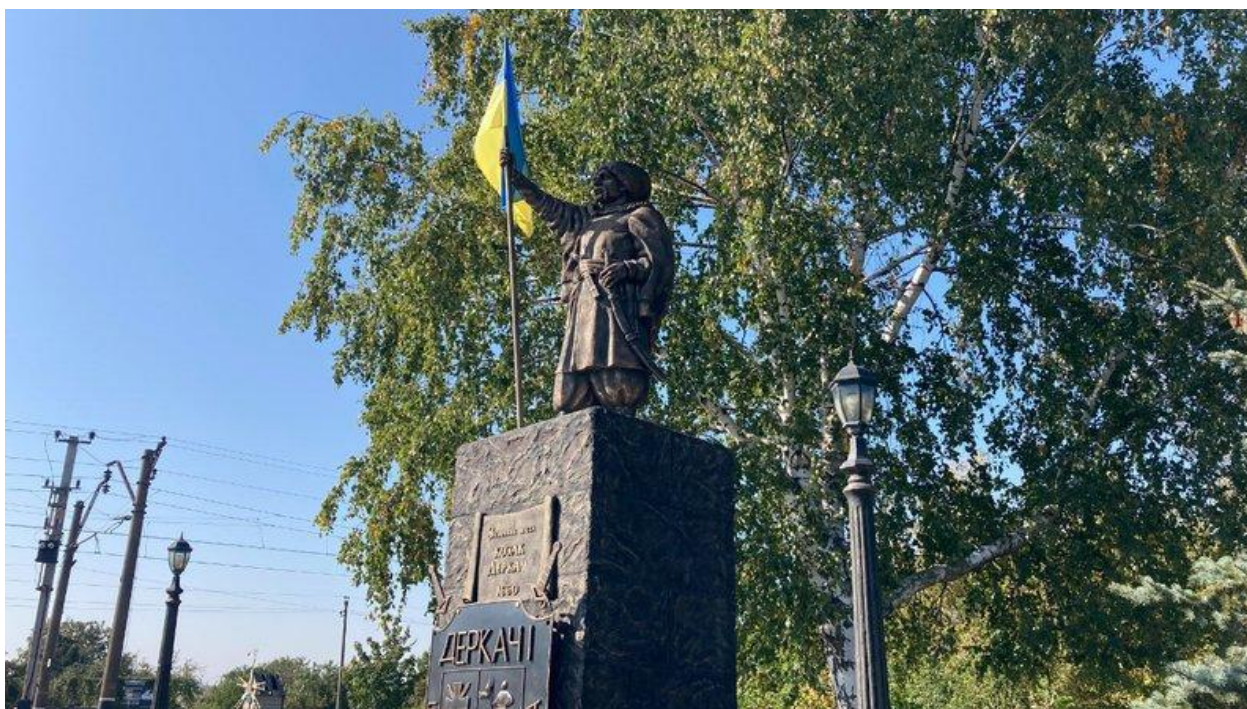
Герб міста Дергачі

Додаток В

Пам'ятник засновнику міста Деркачу, Харківщина, 28 вересня 2023 року.

Фото: Дмитро Гребінник/Суспільне Харків

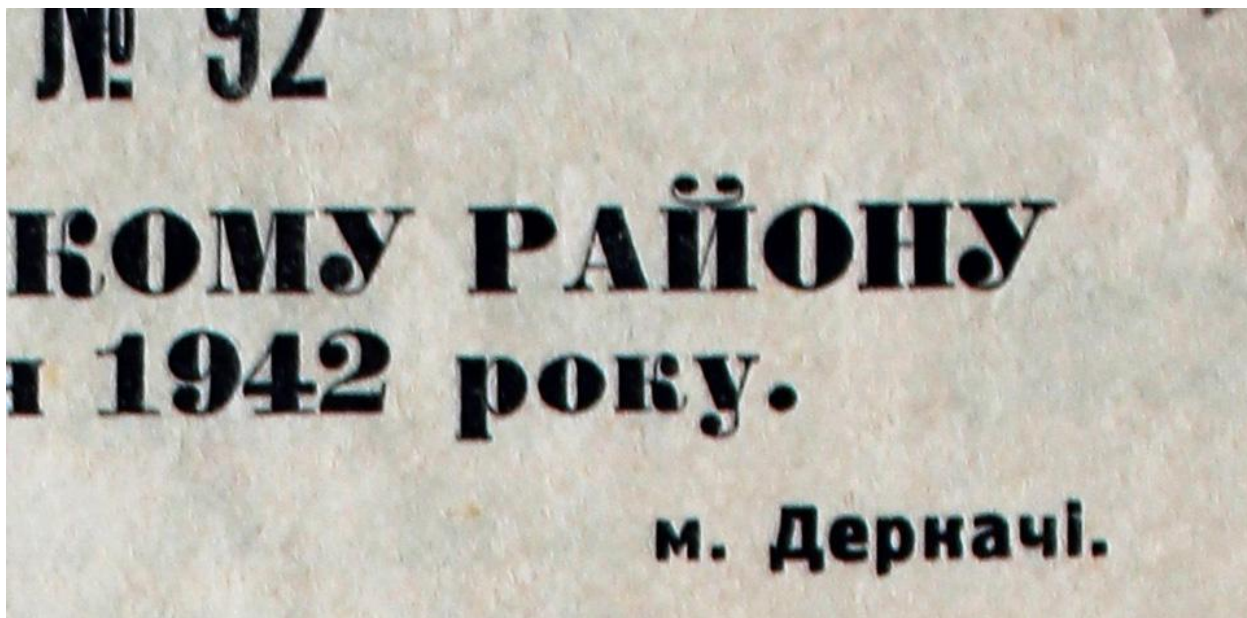
Додаток Г

Схема одного зі скіфських курганів на території міста Дергачі

Додаток Д

Документ, на якому вказано місто Деркачі

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну роботу бакалавра Покусай Єлізавети Миколаївни
«Перспективи розвитку туризму в малих містах України (на прикладі міста
Дергачі)» за спеціальністю 242 «Туризм»

Кваліфікаційна робота Покусай Єлізавети Миколаївни присвячена актуальному та соціально значущому напрямку досліджень – вивченню потенціалу розвитку туризму в малих містах України, зокрема на прикладі міста Дергачі. Успішний розвиток туризму в невеликих населених пунктах є важливим чинником активізації місцевої економіки, збереження культурної спадщини та покращення якості життя населення.

У роботі розкрито поняття туризму в малих містах та визначено його ключові особливості. Авторка послідовно обґрунтовує роль туристичної галузі як одного з інструментів економічного зростання на місцевому рівні. Варто відзначити вдале поєднання теоретичного матеріалу з аналізом практичного досвіду, що надає дослідженню прикладного характеру.

Єлізавета Миколаївна ґрунтовно проаналізувала існуючі моделі та стратегії розвитку туризму, адаптуючи їх до реалій українських малих міст. Особливу увагу приділено історико-культурній спадщині та природному потенціалу міста Дергачі, що є важливою складовою формування туристичної привабливості регіону.

Авторка детально охарактеризувала сучасний стан туристичної інфраструктури міста, виокремивши її сильні сторони та наявні проблеми. Робота містить обґрунтований аналіз основних бар'єрів, що гальмують туристичний розвиток, та пропонує реалістичні шляхи подолання цих труднощів. У завершальній частині сформульовано перспективні напрями

розвитку туризму в Дергачах з урахуванням локальних ресурсів, потреб громади та сучасних трендів у сфері сталого туризму.

У процесі виконання дослідження студентка продемонструвала відповідальність, аналітичні здібності, самостійність мислення та щире зацікавлення у темі. Зміст та оформлення роботи відповідає висунутим вимогам, що дозволяє рекомендувати до захисту в Державній екзаменаційній комісії дипломну роботу Покусай Є.М.

Науковий керівник
кандидат економічних наук,
доцент кафедри світової
політики, дипломатії
та туристичного бізнесу
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Ірина ШАМАРА

Державній екзаменаційній комісії із
захисту бакалаврських робіт студентів
спеціальності 242 «Туризм»

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу бакалавра 4 курсу групи УТ-41 навчально-наукового інституту «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна спеціальності 242 «Туризм» Покусай Єлизавети Миколаївни на тему: «Перспективи розвитку туризму в малих містах України (на прикладі міста Дергачі)»

Після закінчення військових дій на території України перед нашою державою постане питання відновлення та подальшого розвитку ринку внутрішнього туризму. Особливої актуальності набуває відновлення туризму у малих містах, які мають великий потенціал завдяки унікальним природним ресурсам, історичним пам'яткам та автентичній атмосфері. Місто Дергачі, яке розташоване в Харківській області, є прикладом населеного пункту з великими перспективами розвитку туризму, але потребує системного підходу до формування програми, що враховує особливості місцевих ресурсів, потреби громади та глобальні туристичні тренди.

Розробка програми розвитку туризму для цього міста має значну практичну цінність, оскільки може стати основою для подальших дій місцевої влади, підприємців та громади, що сприятиме збільшенню туристичних потоків, розвитку інфраструктури і підвищенню економічної стабільності регіону.

Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура роботи повністю розкриває проблематику дослідження, є логічною та обґрунтованою, мета та завдання, які ставилися в роботі, досягнуті.

Перший розділ бакалаврської роботи Покусай Є.М. присвячений теоретичним аспектам розвитку туризму в малих містах України; визначені поняття та особливості туризму в малих містах; роль туризму в економічному розвитку малих міст; проаналізовано основні моделі та стратегії розвитку туризму для малих міст України.

У другому розділі охарактеризовано історико-культурну спадщину та природні ресурси міста Дергачі; проаналізовано сучасний стан туристичної інфраструктури міста; визначено основні проблеми та перспективи розвитку туризму в місті Дергачі; запропоновано програму розвитку туризму міста Дергачі на наступні 3 роки у якості драйверу повоєнного розвитку економіки регіону.

В цілому, аналіз дипломної роботи свідчить про те, що Покусай Є.М. обробила велику кількість теоретичного матеріалу, оволоділа достатніми навичками самостійного визначення та вирішення дослідницьких завдань. Простежується ретельна робота по кожному розділу теми, що розглядається.

Істотних недоліків бакалаврська робота не містить.

Запропонована робота є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке цілком відповідає встановленим вимогам до робіт відповідного кваліфікаційного рівня. За умови успішного захисту в ДЕК, робота заслуговує на оцінку «відмінно».

Рецензент
докт. екон. наук, професор,
професор кафедри управління та
адміністрування Навчально-наукового
інституту «Каразінська школа
бізнесу» Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Вікторія ТРЕТЯК

